

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет української й іноземної філології та журналістики
Кафедра англійської філології та прикладної лінгвістики

КОНЦЕПТ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ В АНГЛІЙСЬКОМОВНІЙ ТА
УКРАЇНСЬКОМОВНІЙ КАРТИНАХ СВІТУ

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка вищої освіти
202М групи
Спеціальності 035.041 Філологія
(германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська)
Освітньо-професійної програми
«Філологія (германські мови та літератури)
(переклад включно)»
Анастасія КАЗАНЧАН
Керівниця: к.філол.наук, доц.
Катерина ФРАНЦУЗОВА
Рецензентка: к.філол.н., доц.
Оксана МОСКВИЧОВА

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні засади вивчення концепту	6
1.1. Поняття концепту в сучасному мовознавстві.....	6
1.2. Типологія концептів у сучасній когнітивній лінгвістиці.....	24
1.3. Вербалізація концепту НЕЗАЛЕЖНІСТЬ у тексті.....	32
РОЗДІЛ 2. Концепт НЕЗАЛЕЖНІСТЬ в англійськомовній картині світу	50
2.1. Історичні ретроспективи формування концепту НЕЗАЛЕЖНІСТЬ в англійськомовних країнах.....	50
2.2. Компаративний аналіз та розкриття сутності незалежності на прикладі художніх творів Англії та Північної Америки.....	63
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74

ВСТУП

Свобода – властиве право кожної людини з самого народження. Це поняття багатоструктурне і багатоконтекстне. Різні люди мають різні думки та визначення щодо свободи. Хтось має на увазі політичний суверенітет, хтось – власну незалежність, а хтось – соціальну самостійність. Незалежність – це вибір прожити своє життя за власним бажанням і зробити свій вибір. Отже, свобода може стосуватися різних аспектів життя. В усі часи відсутність свободи у зв'язку з національною (рабство, кріпацтво та винищування) або політичною дискримінацією (бунти та заколоти) робила людей жорстокими та незадоволеними. Вони хотіли змінити існуючий порядок речей.

Незалежність також трактується як свобода вибору, коли людина має право говорити все, що захоче без страху покарання або обмеження. Можна також вважати свободу можливістю вільно пересуватися куди завгодно. У багатьох країнах немає свободи для своїх громадян. Люди не можуть критикувати свій уряд і не можуть вільно висловлювати свою думку на публіці. Заборона висловлювати свої думки – це також перепона для свободи і незалежності громадян. Свобода – це спосіб мислення та розуміння навколишнього світу, і вона є для кожного індивідуальна.

Актуальність кваліфікаційної роботи зумовлена впливом творчості українських та зарубіжних письменників на формування національної свідомості, ментальності, ідентичності та приналежності до певної культури. Важливість та сучасність роботи також визначається впливом ідей незалежності у творчості українських та іноземних літераторів. Таким чином, формується національно-культурна картина певного етносу. Актуальним є концепт НЕЗАЛЕЖНІСТЬ української та англійської лінгвокультур, вербалізований в історичних, літературних та культурних пам'ятках.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами та темами.

Дане дослідження виконане у напрямі наукової теми кафедри англійської філології та прикладної лінгвістики «Вплив лінгвальних та екстралінгвальних чинників на формування фахівця з іноземних мов у сучасному мультикультурному просторі» (№ держреєстрації 0117U003763).

Метою дослідження є розкриття терміну «концепт» і вербалізація концепту НЕЗАЛЕЖНІСТЬ в англійській та українській лінгвокультурах. Здійснення означеної мети вимагає розв'язання таких **завдань**:

- сформулювати поняття «концепт» та його структуру;
- встановити концепт НЕЗАЛЕЖНІСТЬ в англійськомовній та українськомовній картині світу;
- розкрити ідею незалежності як національну ідентичність, свідомість та культурну спадщину етносу;
- визначити історичні передумови формування концепту НЕЗАЛЕЖНІСТЬ;
- проаналізувати літературні та культурні надбання у англійській та українській лінгвокультурах.

Об'єктом дослідження є концепт НЕЗАЛЕЖНІСТЬ в англійськомовній та українськомовній лінгвокультурах.

Предметом дослідження є засоби вербалізації концепту НЕЗАЛЕЖНІСТЬ в англійському та українському дискурсі.

Матеріалом дослідження слугували англійські та українські художні твори, а також наукова та лінгвістична література, енциклопедії, словники і статті.

У роботі використовуються такі **методи**: *теоретичний та емпіричний науковий* методи (узагальнення та класифікація типології концептів, підсумок знань про концепт), *суцільної вибірки* (для добору матеріалів та фрагментів із тексту), *методи дефініційного та*

семантичного аналізу (допомагають виокремити складову концепту НЕЗАЛЕЖНІСТЬ, обґрунтувати визначення поняття незалежності).

Наукова новизна полягає в тому, що вперше опрацьовано і вербалізовано концепт НЕЗАЛЕЖНІСТЬ як національну ідентичність та самобутність англійського та українського етносу, розглянута історична, культурна та літературна спадщина боротьби з пригніченням і неволею.

Практична цінність роботи полягає в тому, що матеріал роботи може бути використаний при написанні курсових та кваліфікаційних робіт (проектів), для проведення лекцій з курсів: «Концептологія», «Лінгвістична концептологія», «Новітні досягнення з фахових дисциплін» тощо.

Апробація результатів даної кваліфікаційної роботи.

Положення дослідження обговорювалися під час попереднього захисту проектів здобувачів вищої освіти рівня «магістр» кафедри англійської філології та прикладної лінгвістики (26.11.2020 року). Також результати дослідження було апробовано на Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток філологічних наук: європейські практики та національні перспективи» (м. Одеса, 23–24 жовтня 2020 р.). Темою доповіді є «Концепт НЕЗАЛЕЖНІСТЬ в англійській лінгвокультурі».

Публікації. Результати дослідження висвітлено в одній одноосібній науковій публікації, що було опубліковано у збірнику тез наукових доповідей: Казанчан А. А. Концепт НЕЗАЛЕЖНІСТЬ в англійській лінгвокультурі. *Розвиток філологічних наук: європейські практики та національні перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 23-24 жовтня 2020 р.). Південноукр. організація «Центр філологічних досліджень», 2020. Част. 1. С. 108-111.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ КОНЦЕПТУ

1.1. Поняття концепту в сучасному мовознавстві

Однією з актуальних проблем сучасної лінгвістики є відображення національної культури та історії у різних мовах. Роль мови відіграє важливу роль у створенні культурних надбань народу, формує ментальність людей тої чи іншої національності, уніфікує та стає генетичним кодом національної ідентифікації. Концепти часу та простору, різні об'єкти та явища формуються та структуруються за допомогою мовних засобів. Також концепти допомагають у формоутворенні образів та їх смислове наповнення.

Науковим теоретико-методологічним підґрунтям роботи стали наукові доробки, присвячені концепту, типології концептів, картині світу, мовній картині світу, як вітчизняних, так і закордонних вчених (Арутюнова Н.Д. [5], Аскольдов С.А. [6], Вдовиченко Н.В. [12], Вежбицька А. [13; 14], Воркачов С.К. [17], Загнітко А. [24], Карасик В.І. [26], Лебедева Н.М., Посиліна К.С. [30], Ліхачов Д.С. [32], Приходько А. [43], Селіванова О.О. [46], Стефанова Н.О. [49], Французова К.С. [54; 55], Fodor J.A. [66], Jackendoff R. [67], Langacker R.W. [68] та інші).

Концепт – це широке поняття і у різних сферах життя трактується науковцями відмінно від інших. Концепт – це багатомірне формоутворення, яке включає понятійне, образне, ціннісне, поведінкове, етимологічне і культове вимірювання і може мати головний статус в дослідженні. Термін «концепт» близьке за значенням до «поняття», але воно є глибшим і охоплює більше різноманітних галузей. З латинського *conceptus* – це поняття, думка, уявлення. Також концепт можна

інтерпретувати як форму мислення, де відображаються фактичні властивості, зв'язки та відношення предметів і явищ в їх протиріччях та розвитку. Можна сформуванати поняття «концепт» як думку або систему думок, що узагальнює, виділяє предмети певного класу за універсальними визначеннями [55, с. 131-136].

Концепт – це новітній напрям у літературі та мистецтві 20 століття, що визнавав наявність художніх ідей, смислів у творах, які мають беззмістовну, алогічну та абстрактну форму. Концептуалізмом також називають напрям у середньовічній філософії, представники якого заперечували реальне існування загальних понять незалежно від одиничних речей [54, с. 318-321].

Першоджерелами концепту слугували тексти давньогрецьких філософів. У давні часи філософська картина світу тлумачилася як одна з найвпливовіших у світі.

Аристотель був першим мислителем, який створив всебічну систему філософії. Вона охопила всі сфери людського розвитку: соціологію, політику, філософію, логіку та фізику. Платон також був великим давньогрецьким вченим, основоположником європейської філософії та мудрим риториком. І хоча у їх теоріях і були розбіжності та суперечки, було багато схожого у їхніх філософських поглядах. Для Платона головним у філософії стала теорія ейдосів. Ейдос (з давньогрецького – початок, принцип) – це довершена вічна сутність речі на противагу мінливому та тимчасовому у бутті. Згідно цих теорій ідея (ейдос) – це форма пізнавального відтворення певних закономірностей та взаємозв'язків зовнішнього світу, що спрямоване на його трансформацію. Аристотель взяв за основу філософські ідеї Платона. Але, на відміну від нього, Аристотель не визнає відділення ідеї речі від сутності речі. Він уявляє собі предмет як неподільність, цілісність і сукупність.

Концептом середньовічної схоластики детально займалася науковець Неретіна. Перше філософське та теологічне поняття «conceptus» увів П'єр Абеляр, який став засновником концептуалізму і був «сміливим генератором ідей». Його концепт передбачає зверненість до духовного джерела слова – Бога. Також концептуалізм з'являється у спілкуванні і формується за допомогою промови. Головна ідея середньовічного концепту – звернення до духовного, зв'язок концепту з душею та благоговіння у спілкуванні із Творцем. Тож за Неретіною, концептуалізм – «істинно середньовічна течія філософії, яка виклавши ідеї із зовнішнього світу у душу, де вони гармонійно розвиваються».

Дослідження концепту середньовічної схоластики було здійснено також авторами «Європейського Словника філософій». Клод Паначіо запевняє, що поширення терміну «conceptus» було зв'язане з Фомаю Аквітанським, відомим філософом та теологом. «Князь філософів» концепт ототожнював з ментальною єдністю. Середньовічна картина світу і середньовічний концепт базувалися на перетині духовного та зовнішнього світу, на зв'язку людини з Богом і наука дуже тісно переплітається із релігією.

Нового звучання поняття «концепт» набуло у 20 сторіччі і розвивається по нині. З'являється нова наука – лінгвоконцептологія. Вона вивчає культурні концепти, мовні засоби певної національності, менталітету і навіть психологію певного етносу.

В українській мові слово «концепт» є синонімом слова «поняття» (від латинського conceptus – «поняття»). Але у сучасній лінгвістиці ці терміни різняться. «Поняття» вживається в логіці та філософії і є більш структурованим і чітким, а слово «концепт» зустрічається у мовознавстві, культурології, лінгвістиці та лінгводидактиці. Концепт – це більш широкий та багатогалузевий термін.

Дослідження лінгвіста Касьян зазначає, що зміст терміну «концепт» є багатоманітним та диференційованим. Існує як вузьке розуміння концепту (розглянуто вченим Червоних), так і широке (обґрунтовували Карасик, Степанов, Кубрякова).

Карасик та інші мовознавці дійшли висновку, що концепт – це тривимірне утворення та виокремлюють його образну, понятійну та цілісну складову. Образна складова – це відображення образів у пам'яті людини. Понятійна складова – значення та зміст слова і як людина розуміє дефініцію слова. Ціннісна (інтерпретаційна) складова – важливе сприйняття нового терміна у мовному колективі.

У сучасному мовознавстві можна виокремити три головних підходи до розуміння концепту:

1). Лінгвістичний (опрацьовували Аскольдов, Лихачов, Колесов, Телія) – займається проблемою вивчення мови, її єдності та цілісності, мислення та мовної свідомості.

2). Когнітивний (Попов, Стернін, Кубрякова) – вивчає проблеми концептуалізації і категоризації світу, відбувається пізнання через мову.

3). Культурологічний (Степанов, Слишкін) – дає цікавий матеріал для усвідомлення картини світу носіїв мови та національного менталітету.

Концепт НЕЗАЛЕЖНІСТЬ сформувався у менталітеті українського народу ще з давніх часів. Боротьба із поневоленням, загарбниками та війна, злидні та голод вплинули на нашу державу, на мову та національну ідентичність. Крізь століття українські письменники у своїх творах підіймали питання тяжкої долі українського народу. Одні не хотіли коритися діючій владі, інші у своїх творах намагалися передати українську унікальну культуру та традиції, зберегти національну ідентичність народу.

Також дуже велику роль відіграє усна народна творчість. Вона є дуже визначною для українського народу та її культурна цінність дуже велика. Слід виділити історичні пісні, які є духовним скарбом української лінгвокультури.

Історичні пісні – це епічні твори про події далекого минулого. Їх можна вважати єдиними свідками боротьби наших предків з татарами й турками, художніми документами польсько – шляхетського поневолення України і визволення з – під цього гніту. Майже вся наша багатовікова історія – це боротьба за волю. На зміну одним колонізаторам приходили інші, та кожен намагався не тільки підкорити край, але й знищити будь – які ознаки його національного життя. Заборонялися українські книжки, українська мова, народні звичаї та обряди. Заборонялася навіть пісня, яка, всупереч усім заборонам, продовжувала жити й допомагала народові у найтяжчі часи.

Створення образів захисників Вітчизни – характерна ознака українських історичних пісень. Всі вони – носії духовних цінностей. Життя козаків минало серед пожеж та кривавої боротьби, але їх серце не черствіло, не втрачало здатності любити свою родину. Герої пісень сповнені гідності. Вони швидше загинуть, ніж дозволять підкорити себе. Дорогоцінність народної творчості зумовлена захопленням та вихвалянням кращих рис національного характеру та уславленням борців за волю і щастя України.

Героїчні думи та історичні пісні – живі свідки подій минулого. Саме з цих творів і постає історія України, історія безперервної боротьби за волю. Татарські ординці, турецькі яничари, литовські феодали, польські пани – всі вони зазіхали на українські землі, намагалися підкорити народ України. У піснях і думах оспівані герої, які мужньо билися за свободу, не шкодуючи свого життя. Головний персонаж більшості – козак – запорожець – відома історична постать або безіменний воїн. Але завжди

він – справжній герой, готовий битися до остатнього подиху. Головне для нього – захист рідної землі.

Чимало дум і пісень оспівують вірність козаків рідній землі, своїм ідеалам. Одним із найулюбленіших народних героїв був Богдан Хмельницький, що прославився і в боях з турками, і в битвах з польською шляхтою. Його образ постає з найбільшої кількості пісень і дум.

Богдан Хмельницький залишився у пам'яті народу ще й як мудрий діяч. У думі «Хмельницький та Барабаш» подається епізод, коли Хмельницькому довелося навіть піти на хитрощі, аби забрати у зрадника Барабаша королівські листи про пільги українським козакам, сам вчинок Богдана важко назвати чесним і благородним, але для народу головне те, що Хмельницький діє в його інтересах, до кінця відданий йому.

Серед відомих українських письменників треба визначити Тараса Шевченка та його збірку «Кобзар» – незалежну та самобутну, культурну та історичну пам'ятку українського народу. У «Кобзарі» розвертаються історичні та загарбницькі події України, подається автобіографічне бачення української картини світу пригніченого та поневоленого кріпацького народу. Один із найвідоміших та найулюбленіших поетів та письменників Тарас Шевченко або Великий Кобзар ніби переносить читачів від шаленого темпу сучасного життя до України 19 століття. Постає інша країна – «ображена» власними дітьми, що «забули Творця» і віддають рідну землю чужинцям, катують свій народ, заганняючи його в рабство. Наприклад, у поемі «Сон» можна побачити: «латану свитину з каліки знімають», «опухла дитина, голодне мре», покритка «попідтинню з байстрам шкандибає». І Тарас Шевченко не може бути байдужим до цього, він протестує та взиває до милосердя. Його «Кобзар» сповнений туги та смутку до долі України, до всіх знедолених та бідних людей. Адже очевидно, що Україна не тільки знесилена економічно, а й вражена

страшною хворобою – денаціоналізацією, яка породжує моральний занепад, втрату здійснення історичної місії.

Століття рабства спричинили загрозливі зміни в характері українців: уже байдуже, якою мовою розмовляти, до якої мети іти. Помітне явне духовне каліцтво цілого покоління, його апатичність до національних питань, зневір'я у краще майбутнє. Для багатьох поколінь Шевченкові слова були пророкуванням, порадою в важкі часи, настановою до дії. У «Кобзарі» яскраво зображено концепт НЕЗАЛЕЖНІСТЬ, який є синонімом свободи, величчі народу, самостійності та любові до рідного краю.

Творчість Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, Івана Нечуя – Левицького, Ліни Костенко, Василя Симоненка, Олесея Гончара, Павла Тичини та інших видатних поетів і письменників пронизана коханням та бажанням зробити величним та незалежним народ України, зберегти та прославити українську культуру.

Поняття «концепт» є багатогалузевим та складним. Воно вивчається у філософії, мовознавстві і лінгвокультурології. З'явилася навіть нова наука – лінгвоконцептологія, яка виокремилася з когнітивної лінгвістики, ціллю якої є дефініція і характеристика концептів і мовних способів їхньої репрезентації.

Головним предметом вивчення лінгвоконцептології є концептуалізація (від англ. *conceptualization*) – процес отримання, осмислення та упорядкування інформації у вигляді концептуальних структур, що здійснюється людиною в процесі комунікації та пізнання світу. У працях Лінекра концептуалізація виокремлюється як процес «когнітивної розробки» інформації.

Концептуалізація допомагає сформулювати концептуальні системи, складовими яких є концепти – інформаційні системи свідомості.

Мовознавці вважають, що людина оволодіває і додає у концептосистему свої власні взаємодії та досвід власного життя, а також за допомогою соціальної адаптації у суспільстві.

Культура впливає на життя людини та створює національні концепти – з'являються нові образи та оцінки, цінності та норми поведінки. Людина потрапляє у певні рамки своєї поведінки і життєдіяльності. Формуються певні стереотипи та уявлення про життя. Мова відіграє важливу роль у культурі та свідомості людини.

Концепт тісно переплітається з мовою. Виникають концептуальні системи певного етносу та лінгвокультури.

За Ю. Степановим концепт – це теж саме, що поняття. Слова концепт та мають майже однакове значення (концепт з латинського *conceptus* – «поняття», від дієслова *concipere* – «починати»). Це два близьких за смислом терміни використовуються у різних науках. Поняття використовується переважно у логіці і філософії, тоді як концепт з'являється в культурології та лінгвістиці [48, с. 40-76].

Підстановочна (замінна) функція концептів співвідноситься із заступницькими функціями у справжніх відносинах. В реальності приязнь та розташування до певної людини заміщуються зовнішніми факторами уваги та ввічливості. Наприклад, правила етикету і правила поведінки у публічних місцях. Поміж лихом життя і певним індивідом протиставляються люди, як стали на заваді радості і щастя [30, с. 126-129].

Мовознавець наголошує на проблемі вивчення концептів у мистецтві. Художник викликає у глядача образи (в уявленні), а не поняття. І саме зображення викликають емоційний ефект.

Але не все так просто і зрозуміло. Чи насправді у зв'язку з кожним художнім сюжетом виникає певне асоціативне уявлення того чи іншого предмета? Зокрема, можна уявити образ нещасної покритки з дитиною у творчості Тараса Шевченка. Але неможливо намалювати образ весни у

поезії Лесі Українки: «Стояла я і слухала весну, весна мені багато говорила». Відсутність раціонального змісту блокує формування образу. Таке найчастіше трапляється у поезії, де часто головними героями творів виступають сили природи або емоції і почуття. Поезія у більшості суперечлива, ірраціональна та духовна стихія, в якій можна висловлювати думки та емоції без страху і осуду [6, с. 267-270].

Мовознавець Приходько розглядає концепт як багатомірне ментальне утворення. Проблема людського початку стала однією із найголовніших у мовознавстві. Впливає на процеси зміна наукової парадигми. Центральною фігурою стає людина, творець мови. Також людині випадає роль спостерігача, який становить головним об'єктом пізнавально – вербальне вивчення мовної діяльності.

Також існує оборотна позиція споглядача. Одна і та ж подія може бути інтерпретована і описана по – різному різноманітними носіями лінгвокультур, представниками різних традицій та звичаїв. Те, що припустимо в одній культурі, є заборонаю для інших. Представники різних культур мають свою народну картину світу, свої характерні риси, притаманні тому чи іншому етносу.

Вплив психології є значним у формуванні мовної свідомості. Найактивніше вчені виділяють такі чинники концепту як пізнання, культура, психологія, які є основою тої чи іншої понятійної форми.

Лінгвіст Приходько наводить такі дефініційні трактовки концепту:

1. Концепт – це епістемічне утворення. Це твердження базується на досвіді людини та її знаннях, вміннях і навичках. Епістеміологія – це теорія пізнання, методи та обґрунтованість знань, а також відмінність між виправданою вірою та думкою.

2. Концепт – це психоментальне утворення. Ґрунтується на внутрішніх, інтелектуальних та психічних джерелах свідомості, пам'яті, мозку і картини світу.

3. Концепт – це етнокультурне утворення. Він відображає ту роль, яку грає національна культура у житті суспільства. Концепт є точкою перехрещення між світом культури та світом особистості та індивідуальності [43, с. 12-15].

Людина живе у світі культури. Традиції, звичаї та стереотипи народу впливають на устрій життя та суспільство. Культура стає «другою реальністю». У кожного етносу існують свої історії, міфи, легенди та перекази. Закладен величезний пласт літератури та поезії, історії та культурних надбань, які стають символами того чи іншого народу. Саме культурні пам'ятки становлять концепти різних народностей. Культура познається зсередини. Щоб аналізувати метамову етносу, треба визначати такі поняття як істина, добро, зло, краса, незалежність, воля, любов, ненависть. Ці терміни характерні для кожної лінгвокультури. Кожна народність вкладає свої образи, уявлення та концепти в уклад життя [5, с. 3].

Вченим Лихачовим введено поняття «концептосфера». Лінгвіст трактує концептосферу як сукупність концептів нації. Чим ширша і багатша культура етносу, її народна творчість, наука, література, мистецтво, тим більша концептосфера. Таким чином, концептосфера – це картина світу певного народу. Це також система знань, що складається з концептів та власного досвіду людини. Концептосфера – це скарбниця знань певного етносу та їх систематизація у зовнішньому світі за допомогою картин, схем, символів та гештальтів. Значну роль у розвитку концептосфери грають відомі поети, письменники, фольклористи і літератори.

Концепт має свою структуру. Вона є важливою складовою існування концептів.

Першим елементом концепту є ядро (прототип). В українській картині світу ядром служать концепти хліб, хата, доля, душа, серце,

любов, Україна, незалежність, туга, щастя. Українська модель особистості ґрунтується на ірраціональному та романтичному. Головним концептом є протиставлення тіла душі та серцю. Український концепт пов'язано з емоціями та почуттями.

В українській творчості вшановують матір, батька, Вітчизну. Герої українських дум та пісень сповнені любов'ю до рідного краю та печаллю у період боротьби українського народу проти турецько – татарських загарбників. Вони були справжніми народними рицарями, які заради рідної країни та рідної неньки були готові навіть до самопожертви. Хоробрість, боротьба за незалежність України та ідентифікацію нашої культури, визнання унікальності та самобутності, віра у краще майбутнє, безстрашність відображається в історичних піснях та творах.

Якщо брати англо-саксонську модель мислення, то вона протиставляє матеріальне інтелектуальному. Англійська модель зосереджується на знанні та розумі. Для англійців характерна виваженість та стриманість у всьому, це простежується у всіх сферах життя.

Другим елементом є базові шари, які розрізняються за ступенем абстракції й послідовністю нашаровування на ядро. Базові шари (або семи) прирівнюють до базових семантичних ознак концепту, що виводиться через дефініції.

Третьою складовою є інтерпретаційне поле концепту. Воно залучає трактування та пояснення змісту ядра концепту. Одне й те саме слово можна тлумачити по – різному. Це залежить від лінгвокультури, способу мислення, нації та бачення світу.

Інтерпретаційне поле концепту формується оцінками, висновками, настановами, які знаходять відображення у народній творчості, фразеологічних і прецедентних текстах [32, с. 280–288].

За Стерніним, концепт – це приналежність свідомості людини, глобальна одиниця розумової діяльності, квант структурованного знання.

Люди думають концептами, одиницями свідомості. Впорядкована система концептів у свідомості людини утворює концептосферу.

Згідно досліджень Карасика, концепт складається з трьох елементів – понятійного, образного та ціннісного. Концепт на відміну від поняття не тільки усвідомлюється, а й відчувається. Таким чином, його обсяг ширше обсягу поняття. Концепт містить в собі саме поняття, є його неодмінною ядерною частиною [26, с. 3-16].

Концепт є одиницею мислення. Мовознавець Рудакова поділяє концепти на:

1. Конкретно – чуттєвий (художній) образ – предмети та явища оточуючого світу віддзеркалюються у свідомості людини під впливом реального життя, в певних образах.

2. Уявлення – образ предмету або явища, засновується на минулому досвіді людини і її знаннях. Людські уявлення відносні, але з них складається абсолютна істина.

3. Схема – це викладення чогось у загальних та основних рисах; система компонентів знань та відомостей про якийсь предмет чи явище, виражена графічно. Може бути як малюнком, так і елементом систематизації і категоризації будь – якого предмета.

4. Поняття – це дійсне розуміння суті справи, форма мислення, яка відбиває ознаки, особливості, зв'язки і відношення предметів та явищ у їхньому протиріччі. Синонімом є термін. Поняття виражає значення слова, розкриває сутність та характеризує предмет.

5. Прототип (від грецького *protos* – «перший») – початковий образ. Найчастіше поняття «прототип» зустрічається у літературі, мистецтві та кінематографі. Це конкретна історична або сучасна особистість, яка жила в певну епоху і відображає риси та характеристику вигаданих героїв.

6. Фрейм (від англійського *frame* – будова, система, рамка) – конструкція, що представляє стандартні ситуації у розумі людини або

інтелектуальної системи і рекомендовано для розпізнавання нового випадку, що ґрунтується на такому ситуативній моделі. Також це абстрактна форма або образ для представлення певної концепції (одиниця сприйняття).

7. Сценарій- когнітивна структура, заснована на сприйнятті знань про типові ситуації і пов'язані з цим ситуації і очікування реальних або гіпотетичних об'єктів (когнітивні структури вивчаються психолінгвистикою). Це також літературно-драматичний твір, написаний як основа для постановки кіно- або телефільмів.

8. Гештальт (нім. *gestalt* – фігура, образ, цілісність, кшталт) – практичний напрям психотерапії, основні ідеї і методи якого розробив Фредерік Перлз і Пол Гудман. Едвін Невіс описав терапію гештальта як "концептуально-методологічну базу, за допомогою якої професіонали допомагають професіоналам вдосконалити свою практику"

В гештальт-терапії лікар допомагає клієнту в пошуку шляхів вирішення проблем, спираючись на знайдені актуальні ресурси і загальний досвід. Головним завданням гештальт-терапії є встановлення пацієнтом відповідальності за своє життя, дії, реакції і судження. Людина може бути повноправним господарем і творцем своєї щасливої долі тільки тоді.

Мова – це дорога до пам'яті людини та її концептосфери (системі концептів, ментальних утворень). За допомогою мови можна схарактеризувати цілу картину світу та окремі її елементи. Мова – це ключ до світосприйняття і спілкування, передача інформації та спосіб комунікації. Також мовою можна назвати сукупність звукових і графічних символів, які виникли у період появи письма у людства. Загальні правила знаків (букв), їх алфавіт (система букв) та правила семантики є складовими мови.

Когнітивна лінгвістика відділилася від когнітивної науки та стала незалежною. Вона займається вивченням свідомості на прикладі мови. Концепт є репрезентованою і вербалізованою складовою когнітивної лінгвістики [26, с. 3-16].

Науковець Вежбицька у своїх працях розробила теорію моделей Зміст – Текст. Вона вивчає глибоко поняття, значення та розкриває зміст мовних одиниць. Її теорія концептуально-лінгвістична, оскільки вона по – різному підходить до вивчення мови. Перша галузь – лінгвістика, яка виділяє мову як окрему та незалежну структуру. Інша складова – когнітивна, де мова є частиною пізнання світу. У когнітивній лінгвістиці людське мислення обробляє інформацію, систематизує та виділяє головне.

Когнітивна лінгвістика досліджує взаємовідносини мови, свідомість і функцію мови у концептуалізації і категоризації світу. Центральним елементом теорії мовознавця Вежбицької є «Природна Семантична Метамова». Вона трактується «лінгвоспецифічною маніфестацією багатофункціонального набору концептів» і «загальні правила синтаксису». Метамова універсальна: її базові концепти та синтаксичні будови такі ж самі для різних мов. Вежбицька підкреслює відсутність різниці між концептом та змістом. Значення лінгвіст тлумачить як «зашифровані в мову концептуальні системи».

Концепти в цій теорії представлені складовими ідеологічного розуміння світу. В теорії моделей Зміст – Текст значення виділяється як мовне поняття – «лінгвоспецифічне семантичне розуміння», відокремлене від концептуального корелята. Кореляція – це (від латинського *correlatio* – співвідношення) – залежність та співвідносність двох або більше мовних одиниць. Мова цілком занурюється у свідомість. Лексика, семантика і граматики переплітаються у теорії Вежбицької [13, с. 7-8].

Ця видатна вчена дослідила багато галузей у лінгвістиці. Але найбільше її праць присвячено семантиці. Вежбицька опрацьовувала семантику граматики (семантичний підхід до опису обмежень у мові), семантику лексики (категорія явищ світу довкілля, антропоцентризм). Мовознавець вважає, що мова служить для виявлення значення.

Семантика (від грецького *semantikos* – «який позначає», *sema* – «знак») – розділ лінгвістики та семіотики, який вивчає знаки і смислові значення між одиницями мови і ними позначеними термінами і думками [10]. Семантика – це значимість слова, граматичної форми або фразеологізму. Вона ототожнюється із близькими за сенсом науки семасіологія і семіотика. Сема – простий смисловий компонент, у математичній лінгвістиці – семантичний коефіцієнт [31].

Семасіологія (від грецького *semasia* – «значення, зміст» і *logos* – «вчення») – розділ мовознавства, що вивчає поняття мовних одиниць. Семасіологія вивчала фактичне тлумачення слів у діяхронному (історично розвинутому) розумінні, зокрема теорія про зростання значень граматичних категорій [47]. Ця наука якби задає питання: «Що означає слово X?». Семасіологія використовується як синонім семантики (вивчення значення слів та словосполучень). Однак семасіологію іноді вважають частиною лексичної семантики.

Термін «семантика» був вперше використаний вченим Крістіаном Карлом Рейзігом у своїй праці «Лекції з латинської лінгвістики» (з німецької *Vorlesungen über lat. Sprachwissenschaft*). В англійській мові поняття використовувалося до 1847 року. Семантика замінила науку семасіологію у 1893 році. Семіотика (від грецького *semeion* – «знак, ознака») – наука, що вивчає знаки та системи знаків (мовні й немовні) [39].

В концепції Вежбицької радикальне вирішення проблем поміж семантикою і прагматикою пов'язане із спростуванням

редукціоністського (від латинського *reductio* – «повернення, відновлення») і спрощеного підходу до семантики: зміст в мові не може бути визначено через взаємовідносини між мовними знаками і елементами екстралінгвістичної реальності, як у гіпотезі вченого Монтегю. Мовна роль – це тлумачення світу людьми.

Феномен мовознавця Анни Вежбицької полягає у створенні та розвитку концепції семантичної метамови. Єдина метамова мусить слугувати для опису як лексичних, так і граматичних значень. Семантична мова використовується для пояснення іллокутивних значень (відображає інтенцію, прагнення мовця).

Мовленнєвий акт (лат. *actus* – «вчинок») – висловлювання, спрямоване адресантом до адресата, мета якого – передати повідомлення за допомогою системи мовних знаків. Мовленнєвий акт поділяється на дві фази: говоріння – основна фаза та розуміння слів мовця – фаза виконується реципієнтом. Британський лінгвіст і філософ мови Джон Лангшо Остін (фундаментальна праця *How to Do Things with Words*, 1962 р.) визначив три потенційні аспекти мовленнєвих актів:

1. Локуція (створення висловлювань, повідомлення про щось).
2. Ілокуція (навмисність тверджень), яка міститься, наприклад, у обіцянках, попередженнях, запитах.
3. Перлокуція (додатковий, вторинний вплив на реципієнта – емоційна реакція, виконання певної діяльності).

Класифікацію мовних актів дослідила Анна Вежбицька. Теорія мовленнєвого акту базується на спостереженні, що за допомогою мови можна не тільки передавати інформацію, але й створювати соціальні факти.

Теорія о існуванні універсальній семантичній метамови складається з того, що можна виявити багато слів певної мови (наприклад, англійської), яка відповідає таким умовам:

1). Ці слова – примітиви семантично нерозкладні, але за їх допомогою можна розподілити інші слова даної мови.

2). Ці слова можна перекласти на всі інші мови і сукупність перекладів може грати роль семантичної метамови

У логіці і лінгвістиці метамова – це мова, що використовується для опису іншої мови, часто її називають об'єктивною мовою (з англійського *object language*) [14, с. 5–9].

Концепт – це ідея, щось, що задумане в людському розумі і свідомості. Запозичено з французької *concept*, з латинського *conceptus* (думка, мета, також задумка) та з латинського *conspicere* (здумувати, замислювати). Однією із значень концепту є абстрактна і головна ідея. Це узагальнення та абстрагування, що починається з досвіду або є результатом трансформації, синтезу ідей. Концепт розглядають як ментальну репрезентацію та творіння, що існує у свідомості (ментальні об'єкти).

Також концепт має семантичний трикутник (або трикутник Фреге): предмет (значення) – знак – сенс. Німецький вчений увів розрізнення між сенсом і значенням. Семантичний трикутник Фреге – це метаморфозний хід по відношенню до класичних семантичних форм, які послуговуються тільки двома елементами: знаком (що означає) і предметом. Фреге вводить третю семантичну одиницю, яку він називає «сенс». Однак виникло непорозуміння в англійській філософії, оскільки поняття «сенс» (*sinn*) переводилося то терміном *sense*, то терміном *meaning*. Пізніше Едмунд Гуссерль запропонував використовувати поняття «сенс» і «значення» як синоніми. Розроблено вченими – мовознавцями багато інших термінологічних різновидів цієї тріади.

Концепт – це базове поняття когнітивної лінгвістики. Когнітивна лінгвістика (від англ. *cognition* – «знання, пізнання») – це міжпредметна галузь лінгвістики, що поєднує знання та дослідження з когнітивної

психології, нейропсихології та мовознавства. Об'єктом дослідження є знання та розпізнавання, підсумки сприйняття дійсності і набуття знань, накопичених в певну систему інформації. Терміни, пов'язані із когнітивною лінгвістикою – це пізнання, інформація, знання. Знання – розуміння інформації про предмет, який можна отримати за допомогою досвіду або детального вивчення. Це також сукупність відомостей та глибокого пізнання в якій – небудь галузі і результат осягнення, який можна обґрунтувати фактично і перевірити емпірично. Знання – здобування інформації, певних умінь та фактів шляхом дослідження, спостереження та навчання. Платон говорив, що знання – це «підтверджена істинна віра». У філософії знання – це достовірне та істинне уявлення про предмет на відміну від змінної думки.

У лінгвокогнітивних дослідженнях знання є особливим об'єктом. У комунікації та бутті знання відіграють важливу роль у всіх сферах життя.

Виокремлюють спеціальні підходи до вивчення знання: структурні; формально-логічні; прагматичні. Всі типи знання взаємно доповнюють один одного, об'єднання різних форм знання можливе лише за наявності загальної підстави їх розуміння.

Пізнання – основна тема вивчення гносеології (теорія досвіду і розділ у філософії; наука, що займається вивченням і теоріями пізнавання світу). У більшості філософії гносеологія трактується як галузь філософії, яка вивчає походження, природу, види, обґрунтованість та межі людських знань. Пізнання – це здобуття нових знань, навичок та вмінь у певній галузі. Це також ставати обізнаним у процесі відкриття нової інформації.

Представники будь – якої лінгвокультури мають своє уявлення і свій концепт про світ, культуру, соціальний устрій та побут. Кожний етнос має свої культурні традиції та звичаї – концептуальні знання про життя.

1.2. Типологія концептів у сучасній когнітивній лінгвістиці

Концепт – це універсальний елемент свідомості, він є частиною структурованості. Люди міркують концептами. Впорядковане поєднання концептів створює концептосферу. Для концепту характерним є різнобічність та всеосяжність, їх формулювання не обмежується мовою. Саме вона є одним із найсильніших способів вираження концепту і концептосфери. Мовні засоби допомагають вербалізувати концепт і допомагають зрозуміти специфічні культурні риси певної нації.

Концепт – це скарбниця нашого досвіду і наших традицій, які ми накопичуємо впродовж життя. Важливим є врахування особливостей взаємозв'язку мови і мислення, що неодноразово розглядалося лінгвістами (В. фон Гумбольдт, О. Потебня, Е. Сепір, Б. Уорф та ін.) [29].

Вільгельм фон Гумбольдт – один з засновників мовознавства як науки. Сформував вчення про мову як неперервний креативний розвиток і про «внутрішню форму мови» як вияв індивідуального світогляду народу. Немало в чому розкрив шлях і шлях піднесення німецької (і ширше – європейської) гуманітарної думки свого часу [60].

Значного поширення набула гіпотеза Е. Сепіра та Б. Уорфа. Це теорія, розроблена Едвардом Сепіром та Бенджаміном Лі Уорфом, яка стверджує, що структура мови визначає чи сильно впливає на способи мислення та поведінки, характерні для культури, в якій вона говорить. У лінгвістиці гіпотеза Сепіра-Уорфа, визначається тим, що думка індивіда в одній мові відрізняється від іншої, тому що структура мови, її концепти і мислеформи розходяться. Це суперечлива теорія, яку підтримує лінгвіст Едвард Сепір та його учень Бенджамін Уорф.

Гіпотези Сепіра – Уорфа:

1. Мовна відносність:

Структурні відмінності між мовами паралельні за нелінгвістичними когнітивними відмінностями (сама структура мови впливає на пізнання). Як приклад: базове забарвлення і відтінок слова в одній мові визначає як суб'єкт бачить веселку.

2. Лінгвістичний детермінізм = екстремальний варіант гіпотези "Weltanschauung" (з німецького «світогляд»):

1). Структура мови може сильно впливати або визначати чийсь світогляд

2). Світогляд – невід'ємна властивість людської свідомості. Це також комплекс поглядів людини на світ і сенс життя, форма самосвідомості людини. Культура, мова, традиції, концепти та багато інших факторів впливають на світорозуміння. Світогляд проявляє непросте ментальне явище, для якого характерні цілісність, єднання усіх компонентів. Це загальні знання про світ, система переконань, цінностей та ідеалів, віра і життєві норми.

3. Довільність: семантичні системи різноманітних мов відрізняються [24].

Концепти мають дуже багато класифікацій і систематизації у мовознавстві. У філософії відрізняють концепти апріорні або формальні та апостеріорні, або псевдоконцепти. Апріорі (лат. *a priori* – первинно) – філософський термін, який означає те, що відбувається перед досвідом. Апостеріорі (лат. *a posteriori* – із подальшого) - знання, що видобуваються з досвіду. Завдяки Вольфу термін «апріорі» і «апостеріорі» проникли в німецьку філософію завдяки І. Канту. Таким чином, вже у пролозі до «Критики чистого розуму», кажучи про походження людських знань, Кант писав: «Хоча все наше пізнання і починається з досвіду, разом з навиком, звідси не спливає, що воно цілком походить з досвіду». Він виокремив апріорі як те, до чого взагалі не домішується ніщо емпіричне.

М. Джонсон виділяє фізичні та абстрактні концепти. Перші визначаються як фізична практика, що базується на наших відчуттях і включає моторні програми (положення тіла, рух), другі – як перетворення фізичних концептів. Фізичний концепт пов'язаний із матерією та онтологією, сутністю буття. Абстрактний концепт – це концепт, що представляє собою здібність людини утворювати загальні переконання, відриваючись в сприйняттях від реальності, рефлексувати (бути в стані рефлексії). Онтологія - та частина філософії, яка з'ясовує головні, ґрунтовні доміанти буття, першопочатку всього сутнісного. Саме поняття «онтологія» означає вчення про суще, сутнісне, найважливіше (з грецького *onto* – суще, сутнісне, *logia* – вчення). Це вчення про першоелементи буття, про субстанцію, матерію, простір, час і рух.

Аскольдов розрізняє наукові концепти (загальні / символічні перцепції), художні концепти (сукупність переконань, уявлень, почуттів, емоцій) та художньо-емотивні концепти (не лише потенціал до з'ясування образу, а й різні почування і емоції)

Вивчення А. Вежбицької демонструють дещо іншу варіативність концептуальних структур: концепт “Я” (співвідноситься з поняттями “індивідуальність” та “его”), емоційні концепти (задаються ситуаціями, типовими для переживань, які можуть бути описані за допомогою ментальних сценаріїв), концепти асоціації кольорів (задаються прообразами, що містять перелік елементів навколишньої дійсності та біології людини – такі, як “кров”, “небо”, “рослини”), а також лексикалізовані та граматичні концепти.

Н. Арутюнова, розглядаючи типологічні варіанти ціннісно - моральні концепти фон Врігта (“value-concepts”) – “добре” і “лихе”, “добро” і “зло”; нормативні концепти – “повинність”, “право” та ін.; концепти, що стосуються людських дій, учинків – “умисел”, “мотив”, “незалежність”, “хотіння”, “ціль”, “потреба” тощо), підкреслює як цілком

окремі структури знакові концепти, яким відповідають імена (класифікатори).

Т. Космеда як підвид культурних концептів розглядає концепти – власні назви, що відображають історію, традиції та культуру певного краю, народу, з-поміж яких виділяє концепти-антропоніми (наприклад, в українській культурі “І. Франко”, “Л. Українка”, “М. Вовчок”), концепти – персонажі літератури (наприклад, в духовній свідомості українця “Катерина”, “Чіпка”, “Микола Джеря”), концепти-топоніми (наприклад, концепти “Чигирин”, “Київ”, “Дніпро”, “Прип’ять”, “Десна” характеризують українську культуру.

Т. Гонова висуває семантичний метод (класифікацію) концептів, в основі якої застановлений критерій внутрішньої або зовнішньої оцінки. Також науковець виділяє регулятивні концепти («труд», «досягнення», «щастя») і параметричні концепти («століття», «статус», «час», «простір»).

За ознакою стабільності життя концепти можуть бути стійкими (мають закріплені мовні середовища вербалізації) та нестабільні (які формуються рідко чи практично зовсім не вербалізовані).

У філософських концепціях Середньовіччя Гоббса і Абельяра концепт вважається універсалією, що завдяки абстрагуючій роботі інтелекту об’єднує в один клас окремі речі і називає їх одним іменем. П. Абельяр вважає концептом сукупність понятійної й духовної суті, що утворює в собі минулість (функція пам’яті), нинішнє (функція оцінки) і майбутнє (функція образу) за допомогою вирішальної сили інтелекту. Абельяр, середньовічний філософ був одним із засновників і представників концептуалізму (від латинського *conceptus* – думка) – одній із течій схоластичної філософії і доктрини, згідно з якою світосприйняття розкривається разом з досвідом [12, с. 12-13].

За своїм змістом мовознавець Рудакова розділяє концепт на: конкретно – чуттєвий образ, уявлення, схему, поняття, прототип, пропозицію, фрейм, сценарій і гештальт. Конкретно-чуттєвий образ – це образ визначеного предмета або події в нашій пам'яті (наприклад, образ конкретного комп'ютера). Уявлення – це сумарні емоційні бачення різних предметів і збірні зображення предметів, сцен і подій, що виникають на основі їх пригадування або ж активного уяви у свідомості людини. Схема – це графічна модель предмета, відтворення, сприймання якогось об'єкту в загальних рисах, спрощено. Поняття – це концепт, який включає загальні, істотні ознаки предмета або з'явища; одна з форм мислення, підсумок узагальнення суттєвих ознак об'єкта дійсності. Прототип – це категоріальний концепт, що дає уявлення про характерні частини певної категорії (наприклад, уявлення про ідеального чоловіка). Пропозиція – те, що рекомендується чий-небудь увазі, обговорюється і розглядається. Це неподільне, граматично оформлене, інтонаційно завершене вияв думки, відчуття і настрою з метою спілкування з іншими людьми. Найважливішими ознаками вважаються предикативність і інтонація.

Фрейм – це величезний, багатокомпонентний концепт, який репрезентує собою сукупність інформації, знання про стереотипні ситуації (наприклад, фрейм «кіно» має наступні складники: квиткова каса, зал для глядачів, кафе, роздягальня). Сценарій (скрипт) – це циклічно представлений фрейм в послідовності етапів або епізодів (наприклад, окремі епізоди всередині фрейму «кіно»: відвідування кіно і кафе, покупка квитків). Гештальт – сукупність фізичних, біологічних, психологічних або символічних елементів, що створює ціле, єдину концепцію чи модель.

За актуалізацією розрізняють актуальні і неактуальні концепти. Актуальні концепти важливі та істотні, вони систематично вербалізуються, вони потрібні і для міркування, і для контактування.

Неактуальні концепти потрібні в основному для свідомості, вони рідко вербалізуються (наприклад, концепти «верхній кут кімнати», «ліва боковина дивана» і ін.).

Концепти можуть бути вербалізованими і невербалізованими. Вербалізовані концепти (від латського *verbum* – слово або дієслово) – це концепти, для яких є в системі регулярні мовні засоби вираження. Також трактується як перебіг трансформації в слова зорових образів або перетворення «сновидячого» мислення первинних процесів в словесне мислення свідомості [45, с. 26–28].

Сучасна когнітивна лінгвістика має дуже багато різних напрямків та галузей. Вона активно і динамічно розвивається, проте різними векторами у різних частинах світу. Американські і західноєвропейські дослідження направлені на лінгвокогнітивний аналіз. Це демонструє поява і розвиток когнітивних теорій: фреймової семантики (Ч. Філлмор), граматики конструкцій (Ч. Філлмор, П. Кей, А. Голдберг та інші), когнітивної граматики (Р. Ленекер), теорії концептуальної метафори (Дж. Лакофф, М. Джонсон, М. Тернер).

Лінгвісти ж Східної Європи (Росії, України, Білорусі) створили науку лінгвоконцептологію, яка описує та характеризує концепти. Концептологія мала в якості підґрунтя дві взаємопов'язані традиції семантичних досліджень – семасіологічного (досліджує фактичні значення слів, йде від позначення до сенсу) і ономасіологічного (веде дослідження від речі або явища до думки про них і до їх позначення мовними засобами.). Семасіологічні дослідження переносяться в концептологію способу компонентного аналізу та її більш прогресивну версію – методологію обчислення логічних присудків (школа Н.Д. Арутюнової).

Ономасіологічні школи, представлені в їх типовій формі теоріями функціонально-семантичних і лексичних полів (роботи А.В. Бондарко,

А.А. Уфімцева та ін.), перенесли в концептологію насамперед фактаж – комплекс мовних знаків, що асоціюється зі збірним поняттям категоріального плану. Але якщо в ономасіології в фокусі уваги перебували самі мовні знаки, то в концептології акцент змістився на поняття (концепт). Суттєвий мотив до такої переміни акцентування дали дослідження Ю.С. Степанова, присвячені культурним концептам (тому сучасну концептологію пов'язують насамперед із лінгвокультурологією). Теорія поля, яка в масиві мовних одиниць підкреслює ядро і периферію, привнесла в концептологію також і методику «пошарового» розбору матеріалу: в концепті стали виділяти логічний, оцінний і асоціативний (метафоричний) «шари», де фіксувалися семантичні частини, ідентифіковані за рахунок застосування різних версій компонентного аналізу.

Типологія лінгвоконцептів може триматися на «квантових» особливостях, що визначають можливість їх розмаїтості: виключність-універсальність, оригінальність-комунікативність і ступінь абстракції.

Розподіл на концепти-універсалії, наявні в будь-якій лінгвокультурі (щастя, любов, свобода, незалежність та ін.), і концепти-унікалії, які є ідіоетнічними. Ідіоетнічність більш-менш наявна і в концептах-універсаліях, що різняться від одної мовної свідомості до іншої своїм периферійним складом і засобами його ієрархічної будови.

Поділ концептів на індивідуальні, групові та національні опирається на той безумовний факт, що будь-який народ складається з окремих індивідуумів і в ньому позначаються певні соціальні групи, в яких індивідуальні та національні концепти модифікуються. Цілком очевидно, що з усіх різновидів виділених концептів якусь групу *à part* складають ментальні утворення, від яких і заснувалася концептологія: середньовічні «трансценденталії», абеляровські «концепти», «крайні поняття» Дж. Ройса, «філософські переконання вищої єдності» Уайтхеда,

«квінтесенції світоглядних універсалій» В. С. Стьопіна, «екзистенційні значення», «універсалії духовної культури» та ін.

Своє мовне розуміння вони отримали в «вузькому змістовному понятті» лінгвоконцептів як «переконань повсякденної філософії», (М. Д. Арутюнова), комплекс яких утворює свого роду «соціогену», що забезпечує через мову спадкоємність духовної культури. Різні властивості цієї групи концептів включають: 1) світоглядну спрямованість, зв'язану з сприйманнями про кінцеву мету (телеономність); 2) аксіологічність (емоціогенність); 3) складність (багатомірність і ієрархічність) 4) теоретичність як системність організації цього складу виводимість одних ознак з інших [17, с. 18-22].

За методом концептуалізації вчені вирізняють такі типи концептів:

1. Уявлення як універсальні емоційні зображення, що розбираються як ядро концепту.

2. Схеми як умоглядні форми образів.

3. Поняття як модель мислення і свідомості, яка відображає конститутивні властивості і зв'язки предметів і подій в їхньому протиріччі і піднесенні.

4. Фрейми різних типів як способи представлення стандартних знань.

5. Пізнавальні (осягальні) та художні концепти, які різняться більш різкою й менш різкою детермінованістю та зорганізованістю закономірностям логіки. Залежно від функції концептів у конструкції свідомості вони відокремлюються на культурні (етнічні), ментальні (інтелектуальні), міфологічні (легендарні, епічні), ідеологічні (ідейні) та філософські (світоглядні).

Нерознак визнає культурним концептом лише такий, якого немає в інших мовах. Карасик і Слишкін вирізняють у культурних концептах три компоненти: образ, поняття, цінність. За обсягом інформації концепти

поділяються на нульові при відсутності концепту, шаблонні (у звичайних носіїв мови), специфіковані, енциклопедичні; за якістю інформації – на художні та парадоксальні.

Аскольдов диференціював концепти на художні (в образотворчості) і пізнавальні (в науці), але зауважував, що цей розподіл не є ідеальним. Художні концепти є психічно перенавантаженими, невизначеними, контекстними, динамічними, до кінця не вивчені.

У сучасній лінгвістиці й когнітивній поетиці вивчено поняття текстового (художнього) концепту, що розкриває вибір творця концептуальних пріоритетів і формує картину світу незалежної особистості в художній праці, яка вирізняється естетичними принципами письменника». Українська дослідниця О. Кагановська визначає текстовий концепт як «розумове творіння змістового плану, яке визначається багатосенсовою напругою й категоріальністю. Зв'язок концептуальних ліній тексту утворює концептуальну структуру [46, с. 418].

1.3. Вербалізація концепту НЕЗАЛЕЖНІСТЬ у тексті

Незалежний – це такий, який не підпорядкований комусь або чомусь, не підкоряється, не підвладний комусь або чомусь; самостійний, сміливий і цілеспрямований у поведінці, діях і таке інше (про вдачу, характер). Незалежний це також той, хто виявляє або засвідчує про самостійність у поведінці та вчинках. У політиці незалежний – це самостійний у міжнародних відносинах та внутрішніх справах; суверенний [50, с. 448].

Концепт НЕЗАЛЕЖНІСТЬ (з англійської мови INDEPENDENCE) має такі концептуальні синоніми СВОБОДА (FREEDOM), САМОВИЗНАЧЕННЯ (SELF-DETERMINATION), АВТОНОМІЯ (AUTONOMY), СУВЕРЕНІТЕТ (SOVEREIGNTY),

САМОВРЯДУВАННЯ (MUNICIPALITY, AUTONOMY, SELF-GOVERNMENT), ВОЛЯ (LIBERTY), САМОСТІЙНІСТЬ (INDEPENDENCE, SELF-DETERMINATION), ВІЛЬНІСТЬ (LIBERTY, FREEDOM, FLUENCY, EASE).

Також в основі незалежності лежить концепт ЛІБЕРАЛІЗМ – теорія, яка проголошує права і свободу людини найвищою вартістю, прагнення позбавитися від шаблонів та заборон, накладених релігією, традиціями, культурою та багатьма іншими чинниками. Найважливішим правом в сучасному лібералізмі вважаються право публічно висловлюватися, право вибору релігії, право вільних виборів [58].

Лібералізм (від лат. *liberalis* – вільний) – філософське і політичне вчення, а також переконання про те, що персональні свободи людини є правовою засадою суспільства та економічного устрою. Ключові ідеї класичного лібералізму складаються з основ, процесів і свобод. Основи розподіляються на:

1. Підстави – це природні права та корисність.
2. Основні принципи – життя, свобода і право власності, майно, надбання.

Процеси можна розділити:

- 1). Толерантність
- 2). Добровільні порядки
- 3). Вільний рух та пересування людей, товарів і ідей
- 4). Індивідуальне процвітання
- 5). Мирне співіснування з іншими
- 6). Принцип ненападу, відмова від агресії
- 7). Розгляд спорів та суперечок судом

Свободи можна розкласти на:

- 1). Політичну свободу
- Обмеження форми правління або її відсутність

- Верховенство права
- Свобода слова , асоціацій та організацій
- Право виходу та руху
 - 2). Соціальну свободу
- Рівність за законом
- Толерантність різних ідей і поведінки
- Дії за згодою дорослих
 - 3). Економічну свободу
- Внутрішні вільні ринки
- Міжнародна вільна торгівля
- Принцип невтручання
- Прогрес [73].

Згідно словника Мерріама Вебстера, незалежність – це якість або стан самостійності.

Незалежний визначається як:

- 1). Те, що не підлягає контролю з боку інших (самоврядування).
- 2). Той, що не зважає на думки інших людей.
- 3). Не пов'язаний чи прихильний до політичної партії.
- 4). Такий, який нічого не вимагає та не покладається на інших людей.
- 5). Бути достатньо вільним від праці та необхідності заробляти гроші собі на життя.
- 6). Показує бажання для свободи та щасливого життя [70].

У тезаурусі Коллінса незалежність класифікується таким чином:

- 1). У значенні свободи: автономія (autonomy), відділення (separation), суверенітет (sovereignty), самовизначення (self-determination), самоврядування (self-government), самовладдя (self-rule), самодостатність (self-sufficiency), самостійність (self-reliance).

2). У значенні самодостатність: самостійність (self-reliance), самозабезпечення (self-sustenance)

3). У значенні нейтралітет: роз'єднання (detachment), об'єктивність (objectivity), справедливість (fairness) [63].

За словником Лонгмана, *незалежність* включає наступні визначення:

1). Політична свобода від контролю з боку уряду іншої країни.

2). Час, коли країна стала політично незалежною

3). Свобода та здатність приймати свої власні рішення у житті, не вимагаючи дозволу, допомоги чи грошей у інших людей [69].

Концепт є багатоскладовим і об'ємним поняттям. Концептами є навіть закони Ньютона про всесвітнє тяжіння, три закони механіки і теорія кольору, бо вони складають основу уявлень людини про світ. Образи, бачення і словесність переплітаються у свідомості людей і створюють концептуальні структури – системи світосприйняття, які вербалізуються у повсякденному житті.

Концептуальні системи утворюються за допомогою певної групи людей або індивідуально. Це можуть бути як загальноприйняті закони наукової парадигми, так і власний досвід людей. Систематизація і категоризація концептів – це структура правил і традицій, ментальних утворень і способів існування.

Хомський поділяв два аспекта мови: «Е-мова» (external language) зовнішня мова, мова розглядається екстравертально – за допомогою мовлення) порівняно з внутрішньою мовою «І-мовою» (internal language) яка відбувається в основному у свідомості людини – інтровертально – за допомогою думок). Отже, можна сказати, що концепт буває також вербалізований екстравертально (зовнішньо) та інтравертально (внутрішньо).

Інтраверсія і екстраверсія – дихотомні терміни в психології, які запровадив Карл Густав Юнг у своїй праці «Психологічні типи», щоб оцінити ставлення людей до їх звички звертати увагу на зовнішні об'єкти або їх власний внутрішній світ.

Саме «І-концепт» (мислення) допомагає вербалізувати слова у «Е-концепт» (мовлення). Тому у пріоритеті дослідження «І-концепту», бо воно є базовою складовою створення навколишнього світу.

Наприклад, кожна людина має свій концепт до слова «незалежність». Перший уявляє це як політичну і державну самостійність, другий асоціює це слово із індивідуальною волею і свободою. Це зв'язане з тим, що кожна окрема людина має свій унікальний набір концептів і концептуальних систем, власного життєвого досвіду і характеру, способом мислення і виховання. Соціум і умови проживання також грають велику роль у формуванні концептуальних систем і світосприйнятті.

Ключова функція генеративного синтаксису – це творчість мови – те, що мовець мови може зрозуміти і створити необмежено велику кількість речень, які він чи вона ніколи раніше не чув. З цього спостереження виникає, що репертуар синтаксичних структур мовця не може бути схарактеризований лише як заключний список речення.

Якщо людина може по-різному сформулювати речення, описати той чи інший об'єкт, то це може означати, що в одне і те саме слово або речення вона закладає свій контекстуальний сенс. Концепт набуває більше синонімів і лексичних значень і розширюється концептуальна система [67, р. 69–70].

Зараз в лінгвокультурній концептології уклалися всі умови для позначення компонентів структури концепту. А тому головною задачею лінгвістів є потреба опрацювання нових методів для розбору цих

компонентів із нових теоретико-методологічних позицій. Отже, концепт онтологічно є ціннісним синергетично-комплексним творінням

Поняттєвий компонент – ядерний шар концепту, в онтологічному аспекті вже є ціннісно значущим, бо ментальний його характер полягає в тому, що концепт є ціннісним і для індивідууму, і для колективної свідомості, і для загальнолюдської культури загалом, особливо якщо розглядати його на тлі різних культур. За інших обставин такий витвір не може вважатися концептом узагалі.

Таким чином, головна новий тезис лінгвоконцептології – це положення про те, що всі концепти є ціннісні, оскільки суперечка щодо їх ментального характеру довершена і безумовна.

У колективній статті «Специфика мировосприятия народа (на материале анализа лингвокультурных концептов)» її автори Ткачук та інші досліджують ціннісні категорії, які лежать в основі формування інтересів. А тому система моральних вартостей є підґрунтям культури, яка нормативно визначає поведінку людей. Кожній ментальності характерна своя сходина нормативності. Низький ступінь веде до безладу і свавілля у суспільстві, надмірний – обмежує свободу і творчість та веде до стагнації. В кожній культурі складаються властиві їй ціннісні й регулятивні парадигми, тобто культурні цінності, які впливають на свідомість індивіда.

За Февром, культура і традиція, мова, спосіб і місто проживання, релігійна віра утворюють таку собі своєрідну матрицю, в рамках якої формується ментальність. Вік, в яку живе людина, накладає відпечаток на його світогляд, формує в нього певну психічну реакцію і поведіння, і ці властивості духовного здобутку відбиваються в колективній свідомості народу.

З давніх часів люди намагалися визначити моральні цінності, зрозуміти духовну сторону буття і систематизувати світ. Такі поняття, як

«добро», «зло», «любов», «краса», «істина» і «користь» досліджували ще філософи древнього світу. Потім філософія плавно перетекла у низку взаємопов'язаних наук – логіки, етики, естетики та багато інших.

Ціннісний концепт – багатогалузева смислова конструкція національної свідомості та базовий духовний компонент. Беззаперечно те, що він має історичні коріння. Ментальні витoki ціннісних концептів для британської й української етнокультур розвиваються ще за часів перших індоєвропейських мовних носіїв. Закладалися духовні цінності і норми поведінки індоєвропейців, які генетично були успадковані нащадками прагерманців і праслов'ян, а потім і британців й українців на різних етапах їх етносоціалізації. За Карасиком, ціннісна картина світу – це правові, духовні, чуттєві системи і моделі поведінки, а також загальноприйняті традиції народів різних країн [49, с. 256-257].

Концепт НЕЗАЛЕЖНІСТЬ найбільше вербалізований в українській та американській лінгвокультурах, бо саме ці держави боролись століттями за свою самостійність, свободу і самобутність. Ці риси є ключовими у менталітеті і культурі. Українську і американську культуру можна протиставити англійській та російській культурі, для яких незалежність не є одною із основних національних рис і не притаманні їх ментальності.

Колишні Британська і Російська імперії ставили своєю ціллю розширення своїх територій і колонізацію нових земель. В них вже була політична і державна незалежність. Їхня політика була направлена на підкорення нових народів і нових земель, щоб імперія ставала сильнішою.

Підкореними були колись Америка і Україна, тому століттями на територіях цих держав велися суперечки і війни за незалежність і національну ідентичність. Тому основними рисами американців і українців є любов до волі і свобода, боротьба за свої права.

Незалежність є навіть в Конституції України і США. У розділі 1 статті 1 сказано, що «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава».

У преамбулі Конституції Америки також наголошується самостійність і незалежність: « Ми, люди Сполучених Штатів, для того, щоб сформувати більш досконалий Союз, встановити справедливість, забезпечити внутрішній спокій, забезпечити спільну оборону, сприяти загальному добробуту та забезпечити благословення свободи собі та нашим нащадкам, робити присвячення та встановити цю Конституцію для Сполучених Штатів Америки».

Вербалізація концепту НЕЗАЛЕЖНІСТЬ відбувається не тільки на державному, але і на культурному рівні. Якщо виділяти духовну картину світу як окрему систему координат національної культури, то вона є частиною не лише мовної, а і концептуальної картини світу, а усе разом – складниками концептосфери нації.

Ціннісна картина світу – це комплекс визначальних для певної культури принципів, які відображають загальнолюдські цінності та встановлюють кордони національних культур. Прийомами вираження моральних доміант слугують мовні та концептуальні утворення. «Духовні маяки» закріплюються в ключових концептах (key concepts), які породжують унікальність концептосфер націй. Їх вивчають, порівнюють, знаходять пояснення того, чому саме такі концепти стали ключовими для певної національної культури.

У зв'язку з надзвичайним поширенням англійської мови у світі на сьогодні найбільш детально описані британська і американська національні культури та відповідно – їхні мовні і концептуальні картини світу.

У 18 столітті Англія стала центром Просвітництва, звідси поширилась ідея політичної свободи, тепер найпопулярніший концепт і

для Америки – LIBERTY. Недарма символом Нового Світу є Статуя Свободи. Англійська ментальність завжди відзначалась практичним методом до дійсності – це єдина держава в Європі, яка не має Конституції в письмовій формі, а строїть своє законодавство на законах і прецедентах (так званому Common Law). У епоху процвітання Великої Британії, який зійшовся з правлінням королеви Вікторії (1837-1907), ця країна обернулася центром світу, а англійці – з острівного народу у «взірцеву націю», яка вважала своїм обов'язком нести свою культуру у світ [37, с. 114 – 117].

Концепт СВОБОДА (FREEDOM) викликаний геополітичним положенням Великої Британії. Після норманського підкорення 1066 р. Англія ні разу не була захоплена чужоземцями. Перша політична незалежність з'явилась тут ще в 17 сторіччі. Англійці пишаються свободою своєї преси, одна з найвідоміших газет називається – *THE INDEPENDENT* (НЕЗАЛЕЖНИЙ). Концепт СВОБОДА і НЕЗАЛЕЖНІСТЬ синоніми і пов'язані з власною самостійністю, особистими правами та з приватністю. Англійцям властива замкнутість, стриманість та схильність до уособлення.

Положення американських цінностей уклалися під прямим авторитетом британських ціннісних орієнтирів, що абсолютно просто. Проте США на відміну від Великобританії та інших європейських країн - держава дивовижного різноманіття: географічного, етнічного, прибуткового, політичного. Саме комплекс вироблених та відстояних історією незалежності і самобутності служить об'єднуючою силою американців у неподільну націю та державу.

Американський соціолог Девід Янкеловіч висуває наступний перелік основних цінностей або концептів (core values) США.

1. СВОБОДА / FREEDOM – найбільше цінуються дипломатична самостійність, свобода мови, свобода руху, свобода релігії та свобода від обмежень, що можуть грозити власному щастю.

2. РІВНІСТЬ УСІХ ПЕРЕД ЗАКОНОМ / EQUALITY BEFORE THE LAW – однакові правила для всіх.

3. РІВНІСТЬ МОЖЛИВОСТЕЙ / EQUALITY OF OPPORTUNITY – організоване втілення свободи розвитку індивіда в ринкових умовах.

4. СПРАВЕДЛИВІСТЬ / FAIRNESS – кожна людина отримує згідно з її роботою та зусиллями.

5. ДОСЯГНЕННЯ / ACHIEVEMENT – віра в те, що освіченість і важкий труд – напрям до перемоги.

6. ПАТРІОТИЗМ / PATRIOTISM – виявлення лояльності до США та захопленість ідеалами своєї країни.

7. ДЕМОКРАТІЯ / DEMOCRACY – віра в те, що думка більшості повинна складати основу правління.

8. ОСОБЛИВА МІСІЯ АМЕРИКИ / AMERICAN EXCEPTIONALISM – віра в особливий моральний статус та місію Америки.

9. ТУРБОТА ПРО ІНШИХ / CARING BEYOND THE SELF – піклування про власну родину, а також про громаду, довкілля.

10. РЕЛІГІЯ / RELIGION – віра у вищі сили.

11. УДАЧА / LUCK – віра в те, що доля може посміхнутися в будь-який час [61].

Тільки після того, як Україна стала незалежною державою, українська гуманітарна наука дозволила собі таку пишноту, як дослідження українських достоїнств й властивостей. Грандіозний внесок в цьому плані зроблено мовознавцями, зокрема В.В.Жайворонком та В.І.Кононенком, іншим відомим українцями, в працях яких знайдемо

дуже багато цікавого про українські символи, приказки, звичаї, специфіку нашої ментальності тощо.

Час Київської Русі (приблизно 11-13 ст.) – період початку розвитку національної психології східних слов'ян, що згодом відокремляться в окремі, але завжди міцно взаємопов'язані національні спільності. Саме цим пояснюється органічна близькість, а багато в чому – спільність та єдність ціннісних уявлень українців, росіян і білорусів [53]. Раніше існувала думка, що концепти – це дефініції. Але концепти – це не просто поняття, але також асоціативні образи і малюнки у свідомості індивідуума, які зв'язані з об'єктом і визначенням.

Концепт=поняття+ асоціативний малюнок або образ у свідомості. Дефініція (від латинського – definitio – кордон) – це пояснення значення (сенсу) терміну чи поняття. Поняття – це тільки витлумачення предмету. Воно є вужчим і простішим аспектом мови.

Концепт – ментальна одиниця й частина свідомості, що виступає посередником між реальним світом і мовою, він охоплює і культурну інформативну сферу, у якій вона фільтрується, переробляється й систематизується. Тому концепти утворюють своєрідний культурний пласт, що функціонує між людиною та середовищем. Вони наявні у свідомості (ментальному світі) людини у вигляді «пучків» понять, знань, асоціацій, переживань, які не тільки мисляться, а й відчуюються [66].

Значення прирівнюється до концептуалізації (у широкому розумінні). Семантичні структури це такі концептуалізації сформовані відповідно лінгвістичним конвенціям. Також ці структури (будь – якого розміру) називають предикаціями. Предикативність – це синтаксична категорія, яка виражає відношення повідомлюваного до дійсності, формуючи тим самим речення як комунікативну синтаксичну одиницю. Предикативність виражається за допомогою морфологічних і синтаксичних засобів, що формують сутність граматичної форми

речення. Також предикації характеризуються відносно когнітивних областей, деякі з яких є основними в сенсі буття когнітивно невизначеними (наприклад, наш досвід часу та простору, або поля перцептивного потенціалу, такі як спектр можливих кольорових відчуттів), а інші окреслюють когнітивні структури неозначеної складності. Будь-яка інформативна структура – нова концептуалізація, стійке твердження, перцептивне вміння або ціла система знань – може функціонувати як галузь для предикації [68, р. 61].

Концепт НЕЗАЛЕЖНІСТЬ була і є дуже популярною темою дослідження українських поетів і письменників, які у своїх творах відображали любов до волі і самостійності, чинили опір завойовникам і кривдникам, прославляли хоробрість і силу духу. Синонімами і близькими за значеннями стали такі концепти, як ЛЮБОВ, ВОЛЯ, БОРОТЬБА, ПАТРІОТИЗМ, САМОСТІЙНІСТЬ, АВТОНОМІЯ, ІДЕНТИФІКАЦІЯ, НАРОД, НАЦІЯ, УНІФІКАЦІЯ, РІВНІСТЬ., ЄДНІСТЬ. Свої волелюбні ідеї та любов до Вітчизни відтворювали у своїх творах такі відомі постаті, як Леся Українка, Тарас Шевченко, Іван Франко та інші.

Воля є однією із найбільших людських цінностей. Саме відчуття того, що людина вольна і є господарем свого життя, може надати чоловіку крила. Але якщо в особи відібрати свободу, зробити рабом, зачинити в замкненому просторі, це може зламати її, позбавити будь – яких сил і навіть призвести до загибелі. Саме тому невольники всіх часів і народів старалися здобути свободу, повставали проти поневолювачів, саме тому митці всіх країн підтримували право людини на волю і говорили про це своїми творами.

Патріотизмом та боротьбою з несправедливістю пронизані твори Лесі Українки:

«Хто вам сказав, що я слабка,

що я корюся долі?
 Хіба тремтить моя рука,
 чи пісня й думка кволі?»

Хвора дівчина мала таку жагу до життя і таку силу волі, що не кожен має. Неординарна та талановита поетеса страждала на туберкульоз кісток, на той час невиліковна і страшна хвороба. Але вона не пала духом і горе не зламало її, навпаки, Леся була прикладом стійкості і хоробрості. Понад усе любила вона свою рідну землю. Засмучувала її відсутність незалежності і єдності на Україні. Леся Українка (справжнє ім'я – Лариса Петрівна Косач) була насправді великою жінкою. Поетеса, драматург – новатор, публіцист, громадський діяч – вона є втіленням сильної духом і хороброї жінки, оружжям якої є слово. Поетеса писала твори на тему поневолених і закріпачених селян, вона мріяла збудити свідомість народу. Її слова надихали, кликали до рішучих дій:

«Слово, моя ти єдина зброє,
 Ми не повинні загинуть обоє!
 Може, в руках невідомих братів
 Станеш ти кращим мечом для катів».

Прагненням до незалежності і свободи сповнені ці рядки. Це викриття всіх жахливих діянь влади, знищення українського народу, бездіяльність інтелігенції. Леся впевнена, що слід сплдіватися навіть без надії і робити щось заради змін:

«Так! Я буду крізь сльози сміятись,
 Серед лиха співати пісні,
 Без надії таки сподіватись,
 Буду жити! Геть, думи сумні!»

Хоробрістю, любов'ю до життя, сміхом крізь сльози, боротьбою за краще життя – такими якостями дивовижна і талановита поетеса запам'яталася українському народові. Вона є живим прикладом боротьби

за волю і свободу нації, скарбом українського етносу. Леся переконана, що тільки той є справжнім митцем, хто йде до народу, віддає власне життя за істину (з поеми «Давня казка»):

«Не поет, хто забуває
Про страшні народні рани,
Щоб собі на вільні руки
Золоті надіть кайдани».

У своїх творах поетеса не звертається до історії власного народу, а наводить приклад визвольної боротьби інших народів. Проблему ідентифікації і свідомості народу піднімає також поема «Роберт Брюс, король шотландський»:

«Нема в нас лицарства, нема в нас панів –
Вони вже англійські піддані;
Та ще в країні шотландський народ,
Не звик він носити кайдани!
Повстанемо ж тепер усі як один,
За діло братерськеє спільне!
Розкуймо на зброю плуги! Що орать,
Коли наше поле не вільне?»
Тут всі зашуміли, мов хвилі морські:
«Ходімо, здобудемо волі
Або наші голови вільні, буйні
Складемо на нашому полі!» [52].

В основі поеми відображені історичні події – селянський бунт в Шотландії, знаний в історії під назвою воєн за незалежність (1296-1314). Леся Українка зображує в творі, як англійські землевласники на чолі з королем Едвардом вторглися в Шотландію і, завдяки віроломності місцевої знаті, вибороли край, нещадно експлуатуючи завойованих. Головний герой поеми – Роберт Брюс, один з шотландських рицарів, що

не признав всевладдя англійського монарха, втік в гори і підштовхнув шотландських селян на повстання проти чужоземних завойовників. Шість разів Роберт Брюс піднімав селян на виступ, і кожного разу повстанців розгромлювали війська англійського короля. Але на сьомий раз – Роберт Брюс із своїм військом перемагає чужинців. Шотландія знову стає незалежною, а Роберта Брюса обирають шотландським королем. Головний герой перемагає в війні із підкорювачами тому, що єднає свої зусилля з прагненнями народу, який стає на чолі боротьби людей проти громадського і національного пригнічення.

Леся Українка ототожнює давні події боротьби за незалежність Шотландії з Україною. І в історії можна провести паралель: шотландський народ, як і український боровся за незалежність, ідентифікацію та свободу свого народу. Головними національними рисами шотландців так само вважаються мужність, патріотизм, романтизм, прагматизм в поєднанні з бурхливим темпераментом.

Видатним письменником є Тарас Шевченко. Його творчість неоцінима у становленні і уніфікації українського народу. Особливо ціннісним і значним в українській культурі є його славнозвісний «Кобзар». Такі його твори як «Заповіт», «Гайдамаки» та інші є прагненням до незалежності і волі. Найбільшою кульмінацією у «Заповіті» є рядки:

«Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте».

Усі дієслова цього фрагменту є у наказовому способі, виявляючи волю автора, який змушує інших до дій. Висувається переконання у тому, що всі дії будуть здійснені в майбутньому, що люди неодмінно збунтується і знищить багатовікові кайдани.

«І мене в сем'ї великій,
 В сем'ї вольній, новій,
 Не забудьте пом'янути
 Незлим тихим словом» [56, с. 365-366].

Кінець вірша Т. Шевченко адресує до майбутніх поколінь, він начебто переноситься в сучасне суспільство, в якому не буде невільництва й кріпацтва. Нову Україну поет називає великою і вільною. У «Заповіті» звучать нотки й жалю, й гідності, а найдужче – віри в удачу, в те, що щасливе майбутнє напевно настане. У «Заповіті» виявляється могутність народу, впевненість в його славозвісність, віра у неодмінній перемозі. Т. Шевченко не тільки виявляє бажання про майбуття, а й намагається уявити його собі, закликає до революційної війни. Тарасове ставлення до неволі та кріпацтва він висвітлює у наступних рядках:

«Немає гірше, як в неволі
 Про волю згадувать. А я
 Про тебе, воленько моя,
 Оце нагадую. Ніколи
 Ти не здавалася мені
 Такою гарно – молодую
 І прехорошою такою
 Так, як тепер на чужині,
 Та ще й в неволі. Доле! Доле!
 Моя ти співаная воле!
 Хоч глянь на мене з – за Дніпра» [56, с. 365-366].

Поет мріяв про ті часи, коли його країна буде незалежною суверенною державою, і коли в Україні буде поважатися мова, культура та історія народу, тоді і люди будуть щасливі. Очевидно, що ці строки Тарас Шевченко писав, згадуючи своє кріпосницьке життя і перебуваючи

на засланні в Орській фортеці Оренбурзької губернії за участь у Кирило-Мефодіївському товаристві.

«Гомоніла Україна,
Довго гомоніла,
Довго, довго кров степами
Текла- червоніла.
І день, і ніч гвалт, гармати;
Земля стогне, гнеться;
Сумно, страшно, а згадаєш –
Серце усміхнеться».

Поема «Гайдамаки» — всебічний за значенням і найбільш досконалий за художньою формою твір раннього Шевченка — героїко-історична поема-епопея. Витоками історичної епопеї були народні переповідання й співанки про Коліївщину — народний бунт проти польської шляхти на Правобережній Україні 1768 р. Коліївщина – верхівка цієї національно-визвольної битви. Прямим мотивом до бунту було безпрецедентне глузування і пригнічення українців, яке чинили конфедерати – збройні війська польських шляхтян. Повстання зайняло величезну територію України. Провели його запорожець Максим Залізняк та уманський сотник Іван Гонта. Виступ закінчився програшом через те, що козацьким запорожцям довелося протидіяти одразу двом ворожим силам – польській шляхті та російським каральним військам.

У творі зображується боротьба українського народу проти польської шляхти на Правобережній Україні у 1768 році — Коліївщини. У поемі відтворюється правдива позиція нужденного, невільного становища українців за часів кріпосництва, беззаконня і жорстокості польської шляхти, а так само показ бунтарства, сили й працелюбності нашого народу, його любов до свободи і духовної краси [7, с. 11].

Таким чином, українські письменники і поети боролися за незалежність України і українську уніфікацію як нації з окремою культурою та історією. У своїх творах описували вони страждання українського народу від загарбників, яких з давніх давен приваблювали плодючі землі України. Твори Лесі Українки і Тараса Шевченка стали національною пам'яткою і надбанням українського народу, які розкривали життя звичайних українців, їхнє невольницьке становище і мрії про краще майбутнє. Вони виражали надію і оптимізм, що настане день і Україна стане вільною і незалежною державою, що всі люди звільняться від кріпацтва і заживуть щасливо.

РОЗДІЛ 2

КОНЦЕПТ *НЕЗАЛЕЖНІСТЬ* В АНГЛІЙСЬКОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

2.1. Історичні ретроспективи формування концепту *НЕЗАЛЕЖНІСТЬ* в англійськомовних країнах

Відомий англійський філософ Джеремі Бентам говорив наступне: «Слово «незалежність» пов'язане з супутніми йому ідеями: гідності і доблесті. Слово «залежність» пов'язане з ідеями підпорядкування і розбещення». Видатний англійський журналіст Уільям Годвін писав: «Найбільша з усіх благ, – принаймні, то, без якого не можна користуватися іншими, - це незалежність» [11, с. 322]. Зі слів визначного письменника Джорджа Байрона: «Всі істоти, народжені з прагненням до свободи, люблять усамітнення. Кращі співочі птахи живуть парами, орел завжди літає один». За Джоном Мільтоном, визначним англійським поетом «Свобода, на яку ми можемо сподіватися, полягає не в тому, щоб в державі ніколи не виникали незадоволення і скарги, а в тому, щоб вони вільно вислуховувалися, серйозно обговорювалися і швидко усувалися».

Синонімом незалежності в Англії є самостійність, суверенітет і свобода. Також близьким за значенням є воля і невимушеність. Антонімами є гніт, неволя, рабство і пригнічення.

Світ наприкінці 18–19 столітті розвивався стрімко. Прокотились хвилі промислової революції. З'явилося поняття «індустріальне суспільство» – це переважання у економіці будь – якої країни індустрії, тоді як у останні часи визначною галуззю політекономії було сільське господарство. Те, що раніше виконували люди – тепер виконувала техніка. Земля втрачала своє значення єдиного джерела достатку і забезпечення потреб населення. Промислова революція – перехід від

мануфактури до фабрики та застосування нових технологій і джерел енергії – вкрай збільшила продуктивність праці, сприяла великому зростанню виробництва матеріальних благ. Кріпнула молода буржуазія – господарі індустріальних підприємств, банків, транспортних компаній. Ці промисловці були невдоволені привілейованим становищем дворянства і їхньою монополією на владу. Вони добивалися скасування розподілу суспільства на стани, встановлення мирного рівноправ'я, винищення абсолютизму і скликання народних представницьких установ – парламентів. Наприкінці 18 – у першій половині 19 сторіччя в Європі прокотилися буржуазні революції, які завдали знищувального удару по монархії і віджилим феодальним порядкам. Найбільшим досягненням Нового часу стало проголошення прав і свобод людини і громадянина [37, с. 114-117].

У цей час розвивається лібералізм (від латинського *liberalis* – вільний) – прогресивна і політична течія, що виникла в Європі ще в 17 – 18 столітті і оповістила принцип цивільних, дипломатичних й економічних свобод. Виникають з концепцій Д. Локка, Ф. Кене, А. Тюрго, А. Сміта, Ш. Монтеск'є, Т. Гоббса та інших. Основні принципи й ідеї:

- 1). Самостійність від групових, соціальних, націоналістичних упереджень.
- 2). Космополітизм і віротерпимість.
- 3). Гуманність, поважання гідності людини.
- 4). Панування самоцінності індивідуума.
- 5). Неприпустимість проявів дискримінації.
- 6). Свобода від традицій.
- 7). Анулювання регламентацій і обмежень з боку державної влади.
- 8). Виготовлення максимально сприятливих домовленостей для бізнесу.
- 9). Піднесення ринкового господарювання і ринкових взаємин.

- 10). Приватна власність на способи виробництва.
- 11). Свобода торгівлі.
- 12). Керівництво людини власними економічними зацікавленнями.
- 13). Прагнення до здобування найбільшого доходу як базису індивідуального достатку й самостійності.
- 14). Визнання прав людини.
- 15) Розподіл влади на законодавчу, виконавчу і судову.
- 16). Рівноправність людей перед законом.
- 17). Захист країни від зовнішніх вимог, захист громадян від посягань на їхнє життя і власність.
- 18). Свобода обрання занять, незалежність політичних програм.
- 19). Створення правової держави.
- 20). Формування й піднесення громадянського суспільства

Об'єднане королівство Великої Британії утворилося внаслідок об'єднання Англії з Шотландією (1707 рік) та Ірландією (1808 рік). Форма правління – обмежена монархія [25, с. 355–461].

Таким чином, у 18–19 сторіччі концепт НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ставав більш актуальним у зв'язку з прагненням буржуазії навести свої порядки і встановити рівноправні права для всіх і знищити привілейованість дворянства. У Новий час люди почали відстоювати і боротися за свої права, за свою незалежність і суверенітет держави.

Літературі Англії притаманні такі художні напрями:

- 1). Неокласицизм (18 – початок 19 віку). Він був міцно об'єднаний з добою Просвітництва. Для нього характерна антична давньогрецька спадщина, благозвучність і врівноваженість, відбиття героїчних та моральних ідеалів, те, що людина є господарем природи. Головне місце у роботах обіймають етичні питання і могутність інтелекту. У Англії представниками неокласицизму є Даніель Дефо і Джонатан Свіфт.

2). Романтизм (кінець 18 – перша половина 19 століття). Створено у Німеччині під впливом Французької революції та наполеонівських воєн і був антитезою Просвітництву. Ключовими рисами є оспівування почуттів душі, її бажань, жахів, болю, безрозсудства, акцент виключності та індивідуалізму героїв, повага перед невідкореною могутністю природи, спростовування умовностей, народжених суспільством. Репрезентантами романтизму є Вальтер Скотт і Джордж Байрон.

3). Реалізм (від 30-х років 19 сторіччя) – прагнення реконструювати типові характери, конфлікти, нейтрально віддзеркалювати вагомні сторони життя, прерогатива питань «людини і суспільства», «маленької людини». В такому стилі писали Чарльз Діккенс і Вільям Теккерей [25, с. 355-461].

Даніель Дефо написав відомий на увесь світ роман «Життя і пригоди Робінзона Крузо, природного англійця», у якому розповідається про протиборство чоловіка з природою Герой роману, вправний і досвідчений моряк Робінзон Крузо хотінням долі виявився на двадцять вісім років відокремлений від цивілізації. Але він не просто виживає на безлюдному острові, а б'ється за свою свободу і щастя. Робінзон справжній герой, він хоробрий авантюрист і справжній моряк. Він вірить у свої мрії і іде за своїм бажанням помандрувати світом проти батьківської волі. Його внутрішня свобода і жага до життя і пригод допомагає йому добиватися своїх цілей. «І все ж через кілька місяців я втік з рідного дому. Сталося це так. Одного разу я поїхав на кілька днів в місто Гульль. Там я зустрів одного приятеля, який збирався відправитися в Лондон на кораблі свого батька. Він став умовляти мене їхати разом з ним, спокушаючи тим, що проїзд на кораблі буде безкоштовний. І от, не запитавши ні у батька, ні у матері, - в недобрый час- 1 сентября 1651 роки я на дев'ятнадцятому році життя сів на корабель, що йшов в Лондон» [19, с. 1–4].

Робінзон ще шістнадцятирічним юнаком втік з отчого дому без дозволу батьків. Він не мав жодних умінь, його називали «розпеченим» і «ні до чого не придатним»: «Великим моїм нещастям було те, що під час всіх моїх пригод я не поступив на корабель матросом. Правда, мені довелося б працювати більше, ніж я звик, зате в кінці кінців я навчився б морехідному справі і міг би з часом стати штурманом, а мабуть, і капітаном. Але в ту пору я був так нерозумний, що з усіх шляхів завжди вибирав найгірший. Так як в той час у мене була франтівська одяг і в кишені водилися гроші, я завжди був на корабель пустим шибеником: нічого там не робив і нічому не вчився» [19, с. 1–4].

Під час однієї з подорожей Робінзон зустрічає подружився з капітаном судна, який навчив його математиці і корабельній справі. Але потім він потрапляє у полон: « Інших англійців відправили в глиб країни, до двору жорстокого султана, а мене капітан розбійницького судна втримав при собі і зробив своїм рабом, тому що я був молодий і спритний» [19, с. 1–4]. Він зустрічається з дикунами, прожив більше двадцяти років на острові і повернувся додому. На своєму шляху Робінзон зустрічався з різними смертельними небезпеками і змагався за своє життя. Отже, роман Даніеля Дефо «Робінзон Крузо» став легендарним. У романі автор захоплюється працьовитістю, підприємливістю та розумом героя. Реальним прототипом Робінзона Крузо був Олександр Селкірк - шотландський корабельник , минулий флібустьєр, який провів 4 роки і 4 місяці (в 1704-1709 роках) на відлюдному острові Мас-а-Тьерра в Тихому океані , в 640 кілометрах від узбережжя Чилі. Іменем моряка названо один із островів поблизу Чилі – Острів Олександра Селкірка [23].

Під час війни проти Іспанії, Олександр Селкірк працював боцманом на одному з кораблів англійського капера Вільяма Дампіра – 16-гарматному кораблі «Сінке Порте» (*Cinque Ports*, 63 чоловіка). 30 квітня 1703 року Дампір зі своєю флотилією відплив у свою другу

навколосвітню експедицію. На шляху вони безуспішно напали на французький корабель, проте захопили чотири невеликих іспанських кораблі. Користаючись непокірливою й запальною вдачею, Селкірк постійно сперечався з капітаном «Сінке Портс» Томасом Страдлінгом, виявляючи свою невдоволеність морехідними особливостями корабля. Коли судно пропливало поблизу безлюдного острову Хуан-Фернандес біля берега Чилі, боцман згаряча виразив охоту зійти на берег. Капітан відразу задовольнив побажання всупереч тому, що пізніше Олександр схаменувся й просив анулювати вирок. Селкірк залишався на острові 4 роки та 4 місяці, до того, як його вішукав Дампір, і став прототипом для роману Данієля Дефо «Робінзон Крузо». Побоювання Селкірка, проте, виправдалися — «Сінке Портс» затонув, а більшість його команди загинула [36]. Повернувшись у рідне місто, Селкірк спершу жив відносно спокійно. Часто відвідував паби, де й розповідав про свої пригоди. Судячи зі спогадів його сучасників, Олександр був непоганим оповідачем. Наприклад, сер Річард Стіл у 1713 році відзначав у журналі «Англієць», що «його (Селкірка) дуже цікаво слухати, він тверезо мислить й вельми живо описує перебування своєї душі на різних етапах такої тривалої самоти» [15].

Роберт Бернс (1759–1796) – великий шотландський поет. В його творчості відобразилася жага до волі і незалежності шотландського народу, підневільного англійською буржуазією і лендлордами (феодалами). Коли Роберту виповнилося двадцять сім років, він надрукував першу збірку віршів про життя та радощі простих та небагатих людей. Збірка мала великий успіх у читачів. Поезія Бернса висловлює думки про свободу простих людей. Він вірить в майбутнє народу. Вірші Бернса життєрадісні, іноді веселі, а іноді сповнені патріотизму і любові до рідного краю. У віршах «Забудь, Шотландіє моя» і «Гей, шотландці!» поет зобразив історичний момент – битва при

Беннокберні, визвольна війна Шотландії проти Англії. Перемогу здобули шотландці [4].

«Забудь, Шотландіє моя,
Свою колишню славу!
Забудь своє гучне ім'я,
Звеличене по праву!
Розпука душу рве мою -
Ми в рабстві жити мусим!
О, чом я не поліг в бою
З Уоллесом чи Брюсом!» [9].

У вірші «Забудь, Шотландіє моя» розповідається про колишню велич Шотландії як незалежної країни, яку «підлий зрадник продав катам за жменю грошей». Англія і Шотландія століттями воювали, і після Беннокбернської битви і перемоги Шотландії над Англії потім вдалося знову завоювати Шотландію. Автор з відчаєм наголошує:

«Розпука душу рве мою –
Ми в рабстві жити мусим!
О, чом я не поліг в бою
З Уоллесом чи Брюсом!»

Роберт Брюс – шотландський король з 1306 до 1329. Один з найкращих шотландських монархів, очолював оборону держави в початковий етап війни за незалежність проти Англії, засновник королівської династії Брюсів [44]. Сер Вільям Воллес – шотландський рицар і полководець, один з вожаків у війні за незалежність Шотландії від Англії. Заступник Шотландії (регент) протягом 1297-1298 років. Вшановується в Шотландії як патріот і народний, національний герой [51]. Леся Українка також написала поему «Роберт Брюс, король шотландський», у якій зображує головного героя національним героєм і переможцем над англійцями. Також простежується подібність ситуації

завоювання шотландського народу у ті давні часи із поневоленням українським народом 19 віку (у роки життя письменниці) [21].

Концепт НЕЗАЛЕЖНІСТЬ у Англії та Шотландії виявляється по – різному через різні історичні, політичні і економічні чинники: Англія вважає незалежністю більше позитивні якості людини і державний устрій країни, для Шотландії, як і для України незалежність – це спосіб ідентифікації етносу і усвідомлення приналежності до певної етнічної і культурної спільноти, національна патріотична риса любові до Вітчизни.

Шотландія і Україна століттями воювали та боролися за самостійність, унікальну культуру і традиції, потерпали у стражданнях і злиднях через загарбницьку політику сильніших держав, власну економічну слабкість і недостатнє відчуття приналежності до власного етносу.

Персі Біші Шеллі – відомий поет Англії 18 століття. Його революційно - романтична поезія овіяна духом протесту і свободи. Шеллі походив з аристократичної сім'ї. Він був змушений покинути Батьківщину: революційність його перших творінь налякала англійські правлячі класи, і вони підняли проти нього кампанію цькування і наклепу. Шеллі схвалював національно - визвольну боротьбу народів Італії, Іспанії та Греції. Уже в ранніх віршах Шеллі виражені волелюбні думки і почуття. Поет дорожив ідеями французької революції. Викриваючи несправедливість, гніт церкви, монархії, Шеллі надихався ідеалом майбутнього вільного безкласового суспільства [18, с. 369 – 370]. У 1812 Персі Біші Шеллі поїхав до Ірландії. У вірші «До Ірландії» поет закликає англійців і ірландців в боротьбі за республіку і народоправство. Він проголошує спокійне вирішення конфлікту і недопущення війни Англії з Ірландією [18, с. 369–370].

«Воюй, тиран, від битви і до битви

Проходь самотній шлях! Народи гинуть

Під знаменем твоїм; піраміди
 Стояли в вічності з початку світу
 Для блискавок і вітрів підуть в ніщо.
 І той монарх велично – грізний,
 Він для тебе гніль в зимовий день,
 Пройдеш – він прахом обернеться
 Ти переможець, Час; перед тобою
 безсило все, але не свята воля,
 Але не душа, що до тебе була
 І твій результат кого – небудь побудить» [34].

У вірші «Звернення до англійців» Персі Біші Шеллі виражає гнів проти трутнів і нероб – капіталістів, що привласнюють плоди праці робітників і селян. Він закликає простих людей протистояти панам, що їх гнітять. Автор звеличує чесних і працьовитих людей і засуджує лінь.

«Нащо, люди, лан орать
 Для панів, що вас гнітять?
 Нащо, люди, пишні шати
 Для тиранів гордих ткати?
 Нащо їжу і пиття
 Даєте ви все життя
 Трутням жадним, що повсюди
 П'ють не піт, а кров з вас, люди?
 Що ж, рийте заступом своїм
 У землі для себе дім!
 Тчіть саван і в такій оздобі
 Ляжте в Англії, як в гробі!»

Персі Біші Шеллі – революційний автор, чия поезія наповнена осудом несправедливості і поневолення, боротьбою за незалежність і мрії про краще майбутнє. Його твори - це романтизм, це пошуки ідеальної

любові і боротьби з несправедливістю і пригніченням [71]. У дитинстві письменник був непокірним і страждав образним ескапізмом (від англійського *escape* – втеча; врятуватись) – втеча від дійсності і втрата реальності. Шеллі був об'єктом глузувань і знущань. Він не корився системі і своїй родині. Восени 1810 року Шеллі вступив до Університетського коледжу в Оксфорді та прийняв на роботу свого колегу-студента Томаса Джефферсона Хогга. Але в березні 1811 р. Університетський коледж виключив і Шеллі, і Хогга за відмову визнати авторство Шеллі «Необхідність атеїзму». Хогг підкорився своїй родині, але Шеллі відмовився вибачитися перед своєю сім'єю. Після одруження на Гаррієт Гров, дочці багатого трактирника, батько письменника не дозволив йому з'являтися вдома, призначивши йому пенсію у 200 футів. Батьки Шеллі, розлючені таким невідповідним для спадкоємця баронської гідності шлюбом, запропонували йому відмовитися від спадщини на користь майбутнього сина чи молодшого брата. Це ще більше зміцнило Шеллі в тій думці, що він служить дорогим йому ідеям свободи, рівності і справедливості [42].

Жадання свободи – духовної, перш за все - визначало все недовге життя Шеллі, його щасливі і драматичні моменти. Нею пронизана і вся його творчість, що вражає своїм обсягом, масштабами і насиченістю. У всьому, що писав Шеллі, – в поемах, ліричних і громадянські віршах, в поетичних драмах і філософських етюдах – він залишався піднесеним ідеалістом, співаком високих почуттів і шляхетних поривів, послідовним учнем Платона [8].

Томас Майн Рід – відомий ірландський письменник. Народився у 1818 році, коли пора романтизму була в повному процвітанні. Європейські і англійські літератори писали готичні та історичні романи із вабливими потайними інтригами й розкривали світ людської душі в чудових романтичних поемах. Саме в романтиці криється таємниця

незгасної популярності творів англійського письменника Томаса Майн Ріда «Вільні стрільці» (1850), «Мисливці за скальпами» (1851), «Вершник без голови» (1866) та інші. «Вершник без голови» є одним із самих відомих романів. За його сюжетом випустили фільм, який став всесвітньо відомим і улюбленим по всьому світу. «Вершник без голови» – це один із перших сучасних вестернів – романів та кінофільмів про освоєння «Дикого Западу».

Американська мрія – віра в швидке збагачення на новому материка з його величезними природними дарами – приваблювала в Америку все нових і нових іммігрантів упродовж цілого 19 століття. Серед них було багато ірландців, які мільйонами покидали батьківщину, гнані злиднями і голодом, підтримуваним у їхній країні англійськими колонізаторами [33, с. 532–536].

У романі «Вільні стрільці» автор відтворює події у мексиканській війні. Показується гірка доля американських солдат, дислокованих у Мексиці під час війни, та їх вплив на корінне населення. Головний герой, Джек Галлер – керівник і командувач нового американського батальйону. Галлер є зразком героя, який заволодіває зброєю, коли він щонайбільше потрібен своїй країні, і захищає цивілізований суверенітет. Центральні персонажі автора суворо додержуються правил, виконують команди своїх воєначальників, жертвують своєю безпекою заради товаришів і батальйону. Це справжні герої, хоробрі та відважні солдати. Головною складовою роману, який відходить від жанру, є повна відсутність імперських цінностей. Солдати просто там, щоб захистити свою країну і вбити лише тих, кого їм наказано вбити. Центральною темою «Вільні стрільці» є вшановування чоловічої відважності і боротьби проти залежності і пригноблення людей. Ще однією головною темою у "Стрілецьких рейнджерах" є ідея чоловічої відваги. Рід втілює безстрашність капітана Галлера, який дивним чином рятується від усіх

загрозливих небезпек, але істинним втіленням хоробрості є Боб Лінкольн. Під час кожної загрозливої ситуації Лінкольн і як результат рятує решту компанії. У кожній бійці він вбиває найбільше супротивників і дотримується думки, що відважність є найголовнішим знаряддям на полі бою. Його могутність та впевненість виявляються в його величезній хоробрості. Хоча він видається надзвичайно досвідченим, вправним і незнищеним, він також є ключовим емоційним персонажем. Рід уникає опису емоцій Лінкольна [64]. Події у роману відбуваються на здебільш безлюдному відкритому кордоні. На відміну від інших романів у цьому жанрі, які фокусуються на завоюванні землі, автор зображує героїв без загарбницьких амбіцій, коли кордон - це просто область, на якій ведеться війна. За місією стрілецьких рейнджерів немає жодного колоніального потягу, це просто патріотичне прагнення вберегти власну країну. Автор доказує, що природою не варто владарювати, а натомість поважати її [75].

Отже, концепт НЕЗАЛЕЖНІСТЬ у Великій Британії і Америці є синонімом волі, свободи політичної і власної, символом хоробрості та спроможності протистояти ворогам і підступам долі. Але Велика Британія упродовж століть намагалася колонізувати і підчинити собі якомога більше держав і земель, таким чином зміцнюючи велич і незалежність Англії.

На противагу, Америка старалася підкреслити свою незалежність. Спочатку колонії – території, позбавлені незалежності, пізніше – штати (на початку їх було 13) належали до Великої Британії. Проте американці прагнули встановити свої правила і закони без втручання імперських планів Англії. Волелюбні жителі Америки звикли до того, що до їхнього слова прислухаються, хоча між виборчими органами колоністів і вельможами з Лондона часто виникали тертя. У Великій Британії (як і в інших краях Європи) думали, що зарубіжні землі існують лише для

процвітання великої розвинутої країни, яка їх створила і допомагала, і, як наслідок, накладали тверді обмеження на торговельні операції колоній. Це призвело до обурення американців, і впродовж 1775–1783 тривала Війна Америки за Незалежність.

Британці змушені були відступити і у липні 1776 р. Континентальний конгрес проголосував за відокремлення й прийняв Декларацію незалежності автором якої був Томас Джефферсон.

Декларація незалежності Сполучених Штатів підписана 1776 року в Америці (англ. United States Declaration of Independence) – виданий Другим Континентальним конгресом північноамериканських колоній Великої Британії документ, прийнятий 4 липня 1776 року. У Декларації проголошується про свободу і незалежність тринадцяти колоній у Північній Америці і що всі дипломатичні відношення між США та Королівством Великої Британії скасовуються. У 1787 р. встановлено Конституцію, що зробила США федеративною республікою. У 1789 р. був прийнятий, а в 1791 р. набув сили «Білль про права» (перші 10 поправок до Конституції США) – головний правовий документ, що запевняє індивідуальні права та свободи американцям [57, с. 92].

Концепт НЕЗАЛЕЖНІСТЬ залишався актуальним багато століть, бо війни, голод, загарбницькі напади, революції, протиріччя та відсутність національної ідентифікації змушують людей боротися за свою Вітчизну. Незалежність формується в картині світу кожної людини і кожного громадянина. Свобода – це поняття багатогалузеве, воно є як політичним, так і особистим. Концепт НЕЗАЛЕЖНІСТЬ також у основі має і культурно – психологічні ознаки: побут, культура і традиції, релігія, особливості характеру і світогляду, спосіб мислення, місце проживання.

Люди завжди будуть прагнути бути вільними і незалежними, жити у процвітаючій і суверенній країні. Є країни, які в силу історичних обставин вже є незалежними і їхня самостійність не має дати

проголошення. Це такі країни, як: Росія та Англія. Але фігурують і держави, які утворилися не дуже давно або вони століттями боролися за свою національність і приналежність до певної культури: Україна, Шотландія, Ірландія, США. Перші укріплювали свою владу захопленням і колонізацією нових земель, а другі боролися за національну ідею та право називатися самостійними.

Усі війни відбувалися здебільш через економічні і політичні причини. Через жагу до збагачення, владарювання і нав'язування панівної влади лилася кров і було вбито мільйони людей. Концепт НЕЗАЛЕЖНІСТЬ був, є і буде завжди актуальним і значущим у світовій історії людства.

2.2. Компаративний аналіз та розкриття сутності незалежності на прикладі художніх творів Англії та Північної Америки

У 19 столітті відбулася зміна панівної верхівки суспільства Англії з аристократії на буржуазію – соціально-класову категорію, головною цінністю якої є володіння власністю (у формі грошей, землі, патентів або іншого майна). Люди домоглися незалежності і тепер не тільки привілейовані класи могли обирати владу, керувати країною і вирішувати важливі політичні проблеми. Але буржуазії був не до вподоби застарілий устрій, при якій низинна управлінська одиниця – прихід – повинна була за рахунок локальних податей притримувати проживаючих в цьому приході бідняків, якщо вони позбавлялися джерел доходу. Мільйони розорених селян і ремісників нехотя покидали власний прихід, де вони б не вижили. Цей факт здержував приплив робочої сили в нові промислові центри.

Чартизм – політичний та громадський рух у Великій Британії з 1830-1840 років, який отримав назву від поданої

в 1839 році парламенту петиції, яка називалася хартією або народною хартією. Чартисти чекали, що реорганізований згідно з їхніми вимогами парламент зможе відшукати вірні способи для усунення соціального пригнічення, проти яких вони виступали. Головну позицію у обранні і поширенні кращих творів філософської і політичної думки, драматургії і поезії грала чартистська преса.

На сторінках «Норзерн стар» і інших чартистських газет і журналів друкувалися вірші та уривки з поем Мільтона, Бернса, Шеллі. Чартистські видавництва публікували «Чайльд-Гарольда» і «Дон Жуана», «Королеву Маб» і «Звільненого Прометей». Деякі вірші Шеллі випускалися у вигляді листівок «Норзерн стар» протягом трьох років. В робочому середовищі ставало все більше людей, переважаючих по культурному рівню багатьох буржуа і поміщиків [27, с. 196-203].

Джордж Гордон Байрон – великий англійський поет і автор багатьох грандіозних і улюблених творів по всьому світу. Революційний романтизм літератора народжується на засаді бунтівних виступів люду в державах Європи. Байрон не помилково складав твори про боротьбу, він мандрував по Європі і своїми очима бачив немало воїн і революцій у різних країнах. Ці події віддзеркалилися у поемі «Паломництво Чайльд Гарольда». Поет вважав: «З хаосу Господь створив світ; з могутніх пристрастей народжується народ». Потужні емоції поетичних витворів Байрона викликані маніфестацією повстанських настроїв люду. Письменник тягнувся до просвітництва і класицизму, але переважно він був ідеалістом. Думки викладачів та світлих умів постають у творчості Байрона у новому, трансформованому виді. У віршувальника вже немає життєстверджуючої віри у всемогутність інтелекту.

Мета існування і створення творів Байрона – в війні проти деспотизму. Визначальною мрією його було бажання про незалежність людства. Але ідеал свободи у Байрона позбавлений чіткості, тому

прагнення до волі у нього унікальне. Свободу письменник бачить або в боротьбі, що доводить до розриву з громадою, або в епікуреїзмі.

Стиль Байрона дуже суперечливий. У його творчості перетинаються різні цілі – бажання війни за поневолення людей від деспотизму і індивідуалістичні настрої; направленість надалі, в майбуття, і «всесвітня жалоба». Надіючись на перемогу свободи, поет не може поступитися від скептицизму й пригніченості. Байрон вчився в Кембріджському університеті, любив історію, читав роботи просвітителів, хотів стати політичною особою. Перші збірки його віршів публікувалися анонімно. Це «Летючі начерки» (*Fugitive Pieces*, 1806), «Вірші на різні випадки» (*Poems on Various Occasions*, 1807) [35].

«Паломництво Чайльд Гарольда» – поема про запеклу і рятівничу боротьбу європейських народностей. Ще автор виявляє теми відданості Вітчизні, військових дій та спокою і гармонії. Отже істинним героєм перших пісень “Паломництва Чайльд-Гарольда” став сміливець – боєць за національну незалежність народів Іспанії, Греції та Албанії. Поема «Паломництво Чайльд Гарольда» стала новітнім періодом у творіннях Байрона. У ній через духовність персонажа й автора виникатимуть трагічні проблеми сучасності. Додержуючись «панівного» стилю, Байрон надає своїй поемі такої індивідуальної нотки, що призначення особи розглядалося як елемент світового процесу. Поема представляє собою щоденник мандрівника, який пишуть дві людини: сам творець і його герой. Жадання вивчити людей, розчарування реальністю, прагнення досліджувати свої внутрішні резерви й потужність – такі цілі мандрування Чайльд Гарольда, які були близькими й самому Байрону [22].

Чайльд Гарольд – це відверта і ґрунтовна, але неоднозначна особистість, що зневірилася у вищій світ і втікає від нього. Він невдовзі став «байронічним» героєм у світовій літературі. Героя Байрона мучить

всесвітній сум, тому що людські бажання життя і надзвичайні сили використовуються не за призначенням. Реальність не подобається Гарольду і тисне на нього. І він виборює своє право на свою індивідуальність і власну незалежність. Твір «Чайльд Гарольд» – це художній витвір, де реальність переплітається з вигадкою [40]. Ключова властивість Чайльда Гарольда як художнього образу – його незакінченість. Герой змальовує мить відродження самосвідомості особистості нового часу, яка бачить результати історичних змін і осмислює катастрофічні протиріччя тої епохи [38].

Байрон також у 1816 році написав романтичну поему «Шийонський в'язень». Події відбуваються у Шийонському замку, розташованому на Французькій Рив'єрі, за 3 км на схід від міста Монтре [16]. Поема Байрона «Шийонський в'язень» описує страждання укладеного в замок людини. Присвячена вона Франсуа де Боннівару. Оповідання ведеться від імені бранця темниці. Франсуа Боннівар є прототипом поеми Байрона «Шийонський в'язень». Народився в 1496 році. З 1514 року настоятель монастиря Санкт-Віктор близько Женеві. За бунт проти герцога Савойського був відправлений в підземну в'язницю Шийонського замку в 1530 році. Звільнений був лише в 1536 році, коли Бернц взяли замок [59]. У в'язня було шість братів. В'язень окреслює свою тюрму: від вільготності її стіни покриті мохом, на підлозі продиляється смужечка світла. Брати прицвяховані цєпами до стін і не бачать в п'тьмі. Залізо причиняє біль в'язням. Старший намагається підтримати дух братів:

«З нас трьох я старший був;
Я жереб власний забув,
Дихаючи турботою однією,
Щоб їм не дати впасти душею ».

Але він втратив усіх своїх братів. Невільник перетворюється в «холодний камінь». Зненацька він чує в своїй в'язниці голос птаха, який

знаменує про свободу. Арештантові дозволили з ланцюгом на шії бродити уздовж тюремних стін. Через багато років герой виходить на омріяну волю, але в'язниця стала йому рідною домівкою [41].

Сер Вальтер Скотт сприймається як засновник історичного роману. Триумф його творів тлумачиться своєрідною унікальністю, виразними і описами і легкістю стилю. Саме в романах з найбільшою повнотою проявився літературний геній письменника. Навіть сімейно-побутові конфлікти він пов'язав з долями нації й держави, із розвитком суспільного життя. Творчість Скотта справила величезний вплив на європейську та американську літератури [2]. Історичні романи Вальтера Скотта розглядаються зазвичай як єдине ціле. Це не вірно. Творчість Вальтера Скотта – історичного романіста проходить певний шлях розвитку, в якому можна виділити принаймні два послідовні етапи. До першого з них належать шість ранніх романів Скотта: "Уеверлі", "Гай Маннерінг, або Астролог", "Антиквар", "Роб Рой", "Единбурзька темниця" і "Пуритани". Всі ці романи присвячені історичним подіям, порівняно близьким до часів самого Скотта «Пуритани», дія яких відноситься до 1685 року і, таким чином, як виняток, знаходиться за межами XVIII століття, не надто далеко виходять за свою історичної проблематики за межі кола, наміченого іншими романами цього періоду. Починаючись з зображення революційних сутичок, в яких чуються ще останні відгомони "великого заколоту" – буржуазної англійської революції середини XVII століття, – роман цей закінчується в обстановці, що склалася в результаті компромісу 1689 роки; дію, таким чином, завершується на тій же історичному ґрунті, на якій воно розігрувалося і в інших романах цього циклу. Крім історичної спільності, ранні романи Скотта об'єднуються також і єдністю національної тематики. Всі вони, без винятку, присвячені життю настільки добре знайомої і близької Скотту Шотландії [20].

Вальтер Скотт в 17 столітті опублікував свій новий твір «Пуритани». Дії роману починаються в далекому 1679 році в Шотландії на щорічному огляді. Дана подія була найважливішим, яке не можна було пропустити. Тільки хвороба або смерть могла бути виправданням пропуску даного заходу. Цим і скористалася матінка Моз, щоб її син не брав участі в огляді. Управителю і організатору огляду довелося прийняти настільки поважну причину і взяти замість хворого, гусенят джибб щуплого хлопчини, що призвело до сумних наслідків. Огляд проходив по плану і по завершенню основних конкурсів виділилися два переможця. Долю переможця повинен вирішити фінальний конкурс. В фінальне бій вийшли Генрі Мортон і лорд Евендел. Генрі був відважний і не підтримував насильство з релігійних чи політичних переконань. Це було дивним, відь в цей час в Шотландії, люди вбивали один одного за приналежність до іншого віросповідання. Лорд Евендел був його повною протилежністю. Він був вихідцем із шляхетського роду, багатий і прихильником королівської влади. Після поразки на мості Ботуелл Мортон тікає з поля бою. Невдовзі його захоплюють деякі крайні Ковенанти, які бачать у ньому зрадника і готуються стратити. Його рятує Клаверхаус, якого на місце події привів Кадді Хедрігг. Мортон пізніше стає свідком судового розгляду та тортур над повстанцями, перш ніж відправитися у вигнання. Роман закінчується поверненням Мортон до Шотландії в 1689 р., щоб знайти змінений політичний та релігійний клімат після повалення Джеймса VII та помиритися з Едіт.

У романі Айвенго описується кінець XII століття, царювання Ричарда Левине серце, тобто у період, коли починає формуватися англійська нація [28]. Головний герой "Айвенго" – молодий лицар, якому доля приготувала небезпечні випробування і взаємну любов. Роман рясніє історичними особистостями і легендарними подіями, динамічний і яскравий сюжет робить твір Скотта незабутнім. В "Айвенго" герої

кидають виклик долі сміливо, без роздумів, захищають слабких [1]. Айвенго – син саксонського знатної особи Седрика Ротервудського. Батько відбирає його спадок, тому що Айвенго воював за ворогів норманів. Айвенго благородний, мужній, добрий і відважний. Він завжди боронить слабших себе. Айвенго врятував Ребекку від злості людей, які намагалися визнати її відьмою та спалити на кострі. Його совість не дозволила чекати смерті цієї дівчини. Отже, Айвенго не тільки хоробрий лицар, він в першу чергу благородна та чесна людина, яка заради іншої людини може пожертвувати власним життям.

Джон Річардсон – канадський офіцер британської армії, який став першим письменником Канади, який здобув міжнародну славу [74]. В якості англійського волонтера у війні 1812 року його забрали у полон у штаті Кентуккі. Після визволення через дев'ять місяців він працював британським офіцером в Англії, Барбадосі та Іспанії. Він повернувся до Канади в 1838 році і залишався там на різних посадах до 1849 року, коли переїхав до Нью-Йорка. Першою публікацією Річардсона став «метричний роман» *Текумсе; або «Воїн Заходу»* (1828) [65]. Текумсе, вождь Шоуні, лідер конфедерації Перших Націй, воєначальник у війні 1812 р. У 1783 році закінчилася війна за незалежність в Північній Америці. Але хоча мир і був підписаний, положення залишалося напруженим. Сполучені Штати прагнули до територіального розширення. Англія не могла примиритися із втратою своїх колоній. У 1812 році між ними почалася нова війна. Головні військові події розгорнулися у районі Великих озер, на кордоні з Канадою. На стороні Англії виступили індіанські племена. На чолі індіанців встав вождь Текумсе, який мріяв про утворення вільної індіанської держави.

Текумсе, вождь Шоуні, лідер конфедерації Перших Націй, воєначальник у війні 1812 р. (Народився близько 1768 р. У південній центральній частині Огайо; помер 5 жовтня 1813 р. Поблизу міста

Морав'ян [Темсвілль, Онтаріо]. Текумсе був лідером конфедерації Перших Націй, яка була сформована для протистояння американським посяганням на землю аборигенів наприкінці 18 - початку 19 століть. Коли між США та Великобританією вибухнула війна 1812 р., Текумсе та конфедерація, об'єднана з англійцями. Він був убитий у битві при Темзі в 1813 році [72].

У Текумсе Річардсон проливає світло на одну з перших і найтемніших глав в історії Канади. Він нагадує своїм читачам, що, хоча первісні поселенці вірили, що вони відкривають Рай, вони насправді брали участь у його знищенні. Текумсе; або "Воїн Заходу" вперше був опублікований в Лондоні в травні 1828 р., а потім був перевиданий у 1842 р. у "Новій ері" або "Канадській хроніці" [62]. Текумсе – один із представників коренного населення Америки, індіанців, які століттями жили на територіях сучасної Америки. Він бореться за суверенність індіанської держави з американцями із запалом, бо є справжнім патріотом та воїном, добрим товаришем і сильним лідером. Текумсе був першим індіанцем, який служив у званні генерала британської армії. Текумсе воював як бригадний генерал під час війни, і коли британці були розгромлені і повернули хвіст до Канади, Текумсе благав їх не кидати бій. На початку битви при Темзі в 1813 році британці відступили і залишили індіанців воювати самостійно. Не знайшовши допомоги в їх керівництві, Текумсе та його люди вирішили битися з американцями без допомоги британців. Текумсе загинув у бою під Чатем, Онтаріо. Його смерть закінчила мрію про єдину індіанську націю та союзний опір індіанців американським поселенцям [76].

Купер – родоначальник історичного, авантюрного та соціально-критичного роману в літературі США. Автор 33 романів, зокрема морських, сатиричних, звичаєвоописових, своєю творчістю письменник улягає в рамки романтичного напрямку в літературі. Світову популярність

здобуто завдяки пенталогії про «Шкіряну Панчоху». Фенімор Купер став засновником жанру авантюрного роману. Його унікальні й неповторні історії про індіанців, корінних жителів Америки принесли письменнику славу і всесвітнє визнання.

ВИСНОВКИ

Незалежність завжди була і залишається актуальною темою у концептуальних картинах світу різних народів. Історія знає багато прикладів порушення волі людини, поневолення та закріпачення, гніту та дискримінації прав людини. Тема самостійності, як власної, так і державної найгостріше виникає тоді, коли народ десятиліттями страждає від загарбників, рабства та голоду. Українська культура увібрала у собі усю біль, страждання і надію на відродження української нації. Патріотизм видніється у творах Тараса Шевченка, Лесі Українки та інших видатних письменників. У своїх творах вони осуджують кріпацтво і неволю, вважаючи їх винищувачами цвіту нації. Українська концептуальна картина світу базується на боротьбі із злиднями і дискримінацією, над возвеличенням людяності і толерантності над жорстокістю ворожих агресорів.

Англійська лінгвокультура має в ретроспективі іншу історичну пам'ять: англійці теж цінують незалежність і свободу, але з тою різницею, що Англія була сильною державою на відміну від України. Англійці дуже поважають традиції і звички. В них є такі риси: консерватизм, національна гордість та любов до Вітчизни. Британці є сильною нацією, вони не потерпали від загарбників. Їхнім економічним перемогам сприяла колонізація – захоплення нових земель, а також розширення і розповсюдження англійської культури по світу.

Концепт НЕЗАЛЕЖНІСТЬ відображає ряд чинників: культуру, соціум, традиції та звички певного народу. У порівнянні двох народностей концепт НЕЗАЛЕЖНІСТЬ має ментальні відмінності: якщо українська картина світу відображала патріотизм, віру у краще майбутнє та людяність і толерантність, то в англійській переважає любов до традицій і звичок, стабільність і сталість.

Концептуальна картина певного етносу залежить від картини світу одної людини. На це також впливають соціально – економічні і політичні чинники. Якщо Англія століттями була однією з найпровідніших країн світу, то і мислення британців буде структурованішим, прагматичнішим і чіткішим від жителів, підлеглих іншим країнам.

Воля є однією із найбільших людських цінностей. Саме відчуття того, що людина незалежна і є володарем свого життя, може надати їй крила. Але якщо в неї відібрати свободу, зробити рабом, зачинити в замкнутому просторі, це може знищити її, відібрати будь-яких сил і навіть призвести до загибелі. Саме тому раби в усі часи намагалися вибороти незалежність, повставали проти поневолювачів, саме тому майстри слова всіх країн підтримували право людини на волю і говорили про це своїми творами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айвенго: главные герои. URL: <https://obrazovaka.ru/sochinenie/ayvengo/glavnye-geroi-harakteristika.html> (дата обращения 1.11.2020).
2. Альманах визначних подій: Вальтер Скотт. URL: <https://calendate.com.ua/person/2542> (дата звернення 1.11.2020).
3. Английская поэзия. Перси Биши Шелли. К Ирландии. URL: <http://eng-poetry.ru/Poem.php?PoemId=189> (дата обращения 1.11.2020).
4. Английская поэзия. Роберт Бернс. Стихотворения. URL: <http://eng-poetry.ru/Poet.php?PoetId=43> (дата обращения 1.11.2020).
5. Арутюнова Н. Д. Логический анализ языка. Культурные концепты. М. : Наука, 1991. С. 3.
6. Аскольдов С. А. Концепт и слово // *Русская словесность: От теории словесности к структуре текста*: Антология. М. : Academia 1997. С. 267–270.
7. Белочкіна Ю. Коліївщина 1768. Харків : вид-во «Фоліо», 2010. С. 11.
8. Биография: Перси Биши Шелли. URL : http://www.epwr.ru/quotauthor/txt_16.php (дата обращения 1.11.2020).
9. Библиотека української літератури. Забудь, Шотландіє моя! Роберт Бернс. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=200> (дата звернення 1.11.2020).
10. Большая российская энциклопедия. URL: <https://bigenc.ru/linguistics/text/3546954> (дата обращения 31.10.2020).
11. Борохов Э. Энциклопедия афоризмов: Мысль в слове. М. : ООО «Издательство АСТ», 2001. С. 322.

12. Вдовиченко Н. В. Вербалізація морально-етичних концептів в українській мовній картині світу : дис. канд. філ. наук. Одеський нац. університет, Одеса, 2015. С. 12–13.
13. Вежбицкая А. Семантические универсалии и базисные концепты. М. : Языки славянских культур, 2011. С. 7–8.
14. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание : Пер. с англ. Отв. ред. М. А. Кронгауз, вступ. ст. Е. В. Падучевой. М. : Русские словари, 1996. С. 5–9.
15. Вікіпедія, вільна енциклопедія: Александр Селкірк. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Александр_Селкірк (дата звернення 1.11.2020).
16. Википедия, свободная энциклопедия. Шильонский узник. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Шильонский_узник (дата обращения 1.11.2020).
17. Воркачев С. Г. Лингвокультурный концепт: типология и области бытования : монография / ВолГУ; под общ. ред. проф. С. Г. Воркачева. Волгоград : ВолГУ, 2007. С. 18-22.
18. Детская Энциклопедия. Зарубежная литература. Писатели Англии. Перси Биши Шелли. М. : издат. «Педагогика», 1976. С. 369–370.
19. Дефо Д. Робинзон Крузо. СПб. : Изд. группа «Азбука-классика», 2010. С. 1-4.
20. Елистратова А. А. История английской литературы. Скотт. URL: <http://lit-prosv.niv.ru/lit-prosv/istoriya-anglijskoj-literatury/glava-5-skott-elistratova-3.htm> (дата обращения 1.11.2020).
21. Енциклопедія життя і творчості: Леся Українка. Роберт Брюс, король шотландський. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Poems/RobertBruce.html> (дата звернення 1.11.2020).
22. Еремин В. Н. Чайльд–Гарольд. URL: [https:// lit.wikireading.ru/21081](https://lit.wikireading.ru/21081) (дата обращения 1.11.2020).

23. Життя на справжньому острові Робінзона Крузо. ВВС Україна. За ред. Г. Лонга. Сантьяго, 2012. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2012/10/121002_robinson_crusoe_island_yg (дата звернення 1.11.2020).
24. Загнітко А. Класифікаційні типології концептів / за ред. Загнітко А. П. // *Лінгвістичні студії*, 2010. Вип. 21. С. 12–21. URL: <http://nbuv.gov.ua> (дата звернення 01.11.2020).
25. Земерова Т.Ю. Всесвітня історія. Серія «Практичний довідник». Х. : ФОП Співак Т. К., 2013. С. 355–461.
26. Карасик В. И. Культурные доминанты в языке // *Языковая личность: культурные концепты*. Волгоград-Архангельск, 1996. С. 3–16.
27. Кертман Л. Е. География, история и культура Англии: Учеб. пособие. 2-е изд., перераб. М. : Высш. школа, 1979. С. 196–203.
28. Київська міська бібліотека. Роман Вальтера Скотта Айвенго: аналіз. URL: https://lib.misto.kiev.ua/UKR/VPRAVA/PRIRODOKORISTUVANNYA/roman_valtera_skotta_ayvengo_analiz.dhtml (дата звернення 1.11.2020).
29. Концепт «сум» в романі «Таємничий сад» Ф. Г. Бернетт / за ред. Рашкі Н. С. URL: <http://dspu.edu.ua/hsci/wp-content/uploads/2017/11/016-23.pdf> (дата звернення 31.10.2020).
30. Лебедева Н., Посылина Е. Проблема синонимии в художественном дискурсе // *Науковий вісник Херсонського державного університету* : зб. наук. праць. Херсон : Видавництво ХДУ, 2008. С. 126–129. (Серія «Лінгвістика»; вип. 6).
31. Лингвистический энциклопедический словарь. Сема / под ред. Новикова Л. А. URL: <http://tapemark.narod.ru/les/437c.html> (дата обращения 31.10.2020).

32. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка // *Русская словесность*. Антология, 1997. С. 280–288.
33. Майн Рід Т. Вершник без голови: Дивовижна техаська історія: Роман: Для ст. шк. віку. 2-ге вид. К. : Веселка, 1993. С. 532–536.
34. Мировая поэзия. Перси Биши Шелли. К Ирландии. URL: <http://www.worldpoetry.ru/shelli/index.php?p=55> (дата обращения 1.11.2020).
35. Михальская Н. П., Аникин Г. В. История английской литературы: Джордж Гордон Байрон. URL: <http://17v-euro-lit.niv.ru/17v-euro-lit/mihalskaya-anikin-angliya/george-gordon-byron.htm> (дата обращения 1.11.2020).
36. Моряк Украины. Александр Селкирк – шотландский моряк, который прожил отшельником на острове 4 года. 2018. URL: <https://moryakukrainy.livejournal.com/4210111.html> (дата обращения 1.11.2020).
37. Осмоловський С. О., Ладиченко Т. В. Всесвітня історія: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. К. : Генеза, 2009. С. 114–117.
38. Основні риси романтизму: сюжет і проблематика поеми Байрона «Паломництво Чайльд Гарольда». URL: https://vuzlit.ru/306213/syuzhet_problematika_poemi_bayrona_palomnitstvo_chayld_garolda (дата звернення 1.11.2020).
39. Особливості семіотичного напрямку в літературознавстві США / за ред. Полікарпової Ю. О. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/145703582.pdf> (дата звернення 31.10.2020).
40. Паломництво Чайльд Гарольда: аналіз та характеристика героя. URL: <https://dovidka.biz.ua/palomnitstvo-chayld-garolda-analiz-ta-harakteristika-geroya> (дата звернення 1.11.2020).

41. Пересказ содержания поэмы Байрона «Шильонский узник». URL: <https://studentguide.ru/bajron-d-g/pereskaz-soderzhaniya-poemy-bajrona-shilonskij-uznik.html> (дата обращения 1.11.2020).
42. Перси Биши Шелли. Биография. URL: <https://24smi.org/celebrity/114192-persi-shelli.html> (дата обращения 1.11.2020).
43. Приходько А. Концепты и концептосистемы. Днепропетровск : Белая Е. А., 2013. С. 12–15.
44. Роберт Брюс. URL: <https://ruspekh.ru/people/robert-bryus> (дата звернення 1.11.2020).
45. Рудакова А. В. Объективация концепта «Быт» в лексико-фразеологической системе русского языка: дис. канд. фил. наук. Воронежский гос. университет, Воронеж, 2003. С. 26–28.
46. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля. К., 2008. С. 418.
47. Слово як одна з основних одиниць мови. Ознаки мови. URL: https://studopedia.com.ua/1_67098_slovo-yak-odna-z-osnovnih-odinits-movi-oznaki-slova.html (дата звернення 31.10.2020).
48. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследований. М. : Школа «Языки русской культуры», 1997. С. 40–76.
49. Стефанова Н. О. Лінгосинергетична методологія реконструкції британської та української акціоконцептосфер. С. 256–257.
50. Сучасний тлумачний словник української мови: 50.000 слів / за заг. ред. д-ра філ. наук, проф. В. В. Дубічинського. Х. : ВД «ШКОЛА», 2006. С. 448.
51. Уильям Уоллес. URL: <https://www.calend.ru/persons/5249/> (дата звернення 1.11.2020).

52. Українка Л. Роберт Брюс, король Шотландський. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=526> (дата звернення 01.11.2020).
53. Українські цінності. Ціннісні картини світу. Запорізький національний університет. URL: <https://studfile.net/preview/7307181/page:5/> (дата звернення 01.11.2020).
54. Французова К. Лінгвоконцепт КОРПОРАТИВНІСТЬ-КОРПОРАЦІЯ: перекладознавчий аспект // *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Лінгвістика : зб. наук. праць. Херсон : Вид-во ХДУ, 2011. Вип. 14. С. 318–321.
55. Французова К. С. Лінгвоконцепт КОРПОРАТИВНІСТЬ-КОРПОРАЦІЯ у перекладі: методологічний аспект. *Наук. вісник Херсонського держ. ун-ту*. Лінгвістика : зб. наук. праць. Херсон : Вид-во ХДУ, 2016. № 26. С. 131–136.
56. Шевченко Т. Г. Кобзар. Київ : Вид-во худ. літ. «Дніпро», 1965. С. 286; 365–366.
57. Щупак І. Я. Всесвітня історія: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. К. : УОВЦ «Оріон», 2017. С. 92.
58. Электронная еврейская энциклопедия: Евреи в мировой цивилизации. Политика / Краткая еврейская энциклопедия. Т. 4. 1988. URL: <https://eleven.co.il/jews-in-world/politics/12431/> (дата обращения 18.10.2020).
59. Энциклопедический словарь «Гранат»: Боннивар Франсуа. URL: <http://www.granat.wiki/enc/b/bonnivar-fransua/> (дата обращения 1.11.2020).
60. Энциклопедия Всемирная история. Гумбольдт Карл Вильгельм фон / под ред. Михайлова А. В., Попова Ю. Н., Алпатова В. М., Матвеевой А. Г. URL: https://w.histrf.ru/articles/article/show/gumboldt_karl_vilghielm_fon (дата обращения 31.10.2020).

61. American Core Values: The Leader Maker / By D. Satterfield URL: <https://www.theleadermaker.com/american-core-values-part-1/> (last accessed 01.11.2020).
62. A Native Paradise: John Richardson's Tecumseh / by W.Campbell. URL: <http://canadianpoetry.org/volumes/vol40/campbell.html> (last accessed 1.11.2020).
63. Collins Online English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english-thesaurus/independent> (Last accessed 18.10.2020).
64. Captain Mayne Reid. The Rifle Rangers. 2007. URL: <https://www.gutenberg.org/files/21241/21241-h/21241-h.htm> (last accessed 1.11.2020).
65. Encyclopedia Britannica. John Richardson. Canadian writer. URL: <https://www.britannica.com/biography/John-Richardson-Canadian-writer> (last accessed 1.11.2020).
66. Fodor J. A. Concepts. Where cognitive science go wrong. 1998. P. 43–44.
67. Jackendoff R. What is a Concept, that a Person May Grasp It? 1989. P. 69–70.
68. Langacker R. W. Concept, image, and symbol: the cognitive basis of grammar. New York : Mouton de Gruyter, 1991. P. 61.
69. Longman Dictionary. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/independence> (Last accessed 18.10.2020).
70. Merriam–Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/independent> (Last accessed 18.10.2020).
71. Percy Bysshe Shelley. URL: <https://poets.org/poet/percy-bysshe-shelley> (last accessed 1.11.2020).

72. The Canadian Encyclopedia. Tecumseh. 2015. URL: <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/tecumseh> (last accessed 1.11.2020).
73. Twelve Key Concepts of Liberty: Online Library of Liberty. 2017. URL: <https://oll.libertyfund.org/pages/12-key-concepts-of-liberty> (Last accessed 08.08.2020).
74. Wikipedia, the free encyclopedia: John Richardson (author). 2020. URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/John_Richardson_\(author\)](https://en.wikipedia.org/wiki/John_Richardson_(author)) (last accessed 1.11.2020).
75. Wikipedia, the free encyclopedia: The Rifle Rangers: or Adventures in South Mexico. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Rifle_Rangers:_or_Adventures_in_South_Mexico (last accessed 1.11.2020).
76. Your dictionary. Why Is Tecumseh Famous? URL: <https://biography.yourdictionary.com/articles/why-is-tecumseh-famous.html> (last accessed 1.11.2020).